

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA

**Možnosti využití knih k rozvoji předčtenářské
gramotnosti v MŠ**
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ivana Valečková

Učitelství pro MŠ

Vedoucí práce: Mgr. Světlana Cozlová

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 16.března 2014

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování:

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Světlaně Cozlové za konzultace, připomínky a metodické vedení práce. Dále všem, kteří mi poskytovali cenné informace, svým kolegyním v zaměstnání za jejich ochotu a trpělivost a své rodině za morální podporu.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	2
1.1 Čtenářské dovednosti.....	2
1.2 Terminologické vymezení dětského čtenářství.....	4
1.2.1 Předčtenářská gramotnost.....	4
1.2.2 Čtenářská gramotnost.....	4
1.2.3 Čtenářství.....	4
1.2.4 Četba.....	5
1.2.5 Dětská literatura.....	5
1.3 Předškolní období.....	7
1.3.1 Rozvoj jazyka a řeči.....	7
1.3.2 Rozvoj slovní zásoby.....	8
1.3.3 Komunikace.....	9
1.4 Faktory ovlivňující gramotnost.....	11
1.4.1 Rodina a rodinné prostředí.....	11
1.4.2 Média.....	12
1.4.3 Mateřská škola.....	13
1.5 Základní literární žánry předčtenářského období.....	15
1.5.1 Lidová říkadla.....	15
1.5.2 Pohádka.....	15
1.5.3 Povídka.....	17
1.5.4 Poznávací a naučná literatura.....	18
1.5.5 Literatura s dětským hrdinou.....	18
1.6 Úloha knihy v předškolním období.....	19
1.6.1 Proč číst dětem.....	19
1.6.2 Jaké knihy vybírat a číst dětem.....	20
2. PRAKTICKÁ ČÁST.....	21
2.1 Možnosti využití knih v MŠ.....	22
2.1.1 Vznik a seznámení se zájmovým kroužkem.....	22
2.1.1.1 Jak vzniká kniha.....	24
2.1.1.2 Putování za pohádkovými knihami.....	25
2.1.1.3 Možnosti využití pohádky.....	26
2.1.1.4 Návštěva u školáků při hodině čtení.....	28
2.1.2 Závěrečné hodnocení činnosti zájmového kroužku.....	29
3. VÝZKUM.....	30
3.1 Výzkumné šetření.....	30
3.2 Výsledky výzkumu.....	31
3.3 Shrnutí výsledků výzkumu.....	39
ZÁVĚR.....	40

RESUMÉ.....	42
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	43
SEZNAM PŘÍLOH.....	45

ÚVOD

Knihy a čtení všeobecně mám velmi ráda už od dětství. Ovšem nezapomenutelným a nenahraditelným zážitkem bylo pro mě předčítání od mých rodičů, které se stalo pro naši rodinu každodenním rituálem. Rodiče, převážně moje matka, mi čítávala nejen před spaním na dobrou noc, ale na mé přání i v průběhu dne. Velmi dobře si vzpomínám, že mně zcela uhranuly pohádky Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena. Jsou to pohádky, které jdou se mnou celý můj život.

Dnes žijeme v době plné elektronických pomocníků, různých technických vynálezů a kdy se informační technologie posouvá rychle dopředu. Na děti se v tomto směru kladou velmi vysoké požadavky. Do popředí se totiž staví technické dovednosti dětí, znalosti cizích jazyků a na literaturu, která je taktéž důležitým nástrojem k rozvoji myšlení, komunikaci a vývoji celkem, se dost zapomíná. Proto se tato problematika stala vodítkem k mé bakalářské práci. Hlavním cílem práce je uvést, jaké jsou možnosti využití knih k rozvoji předčtenářských dovedností v mateřské škole u předškolních dětí, proč je třeba je rozvíjet a zda si jejich význam uvědomují i rodiče.

Svoji práci jsem rozdělila do dvou částí. Teoretická část práce stručně objasňuje terminologii dětské literatury, předčtenářskou gramotnost, vývojové zvláštnosti předškolního období a jaký význam má čtenářství na rozvoj dítěte. Taky zde soustředím pozornost na to, jaký vliv na předčtenářskou gramotnost mají rodiče, či jak tento vztah ovlivňuje rodinné prostředí. Zaměřuji se také na to, jaký vliv na vztah k dětské literatuře mají média a pobyt v mateřské škole.

Praktická část bakalářské práce popisuje práci s konkrétní skupinou dětí, se kterými pracuji při zájmových činnostech v mateřské škole. Cílem bylo děti seznámit s dětskou literaturou nejen formou čtení vyprávění, ale také při aktivních činnostech, pomocí her, dramatizací, s hudební nebo výtvarnou činností nebo s využitím návštěvy knihovny, obchodu s knihami apod.

V praktické části jsem se zaměřila na dotazování rodičů, jak a zda vůbec i oni nějakým způsobem ovlivňují vztah dětí ke knihám. Navštěvují-li s dětmi různé kulturní akce, divadla, výstavy, knihovny a do jaké míry svým dětem kupují knihy a zda jim pravidelně čtou. Předmětem výzkumu práce je samotný názor rodičů, jaký mohou mít vliv média na vývoj dětí a zda oni sami ovlivňují sledování televize.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Čtenářské dovednosti

Předškolní období hraje klíčovou roli, kdy si dítě osvojuje důležité předpoklady k zvládnutí čtenářských dovedností, které jsou nezbytné pro jeho budoucí vzdělávání. V. Mertin a Gillnerová str. uvádějí: „*Nerozvinuté čtenářské dovednosti nelze ničím nahradit. Právě špatní čtenáři a negramotní jedinci mají ztížený přístup nejen ke vzdělání, ale i k pracovnímu a společenskému uplatnění.*“.¹ Jsou to dovednosti, které předcházejí budoucímu zvládnutí čtení a psaní. Nejen že se dítě učí ovládat řeč, získává bohatou slovní zásobu, ale napomáhá mu to i při komunikaci v běžných situacích. Jsou také schopny samy si vyhledat informace a tím si budují i pěkný vztah ke knihám. Podle V. Mertina je čtení považováno za dovednost, která se kontinuálně rozvíjí už od útlého věku a je bezpodmínečné, aby si ji osvojily všechny děti.

Nejen čtenářské dovednosti a výuka čtení, které jsou spojovány až s povinnou školní docházkou, patří do čtenářských dovedností i školní zralost. V předškolním období se jedná pouze o předčtenářskou přípravnou roli. Dítě v předškolním věku ještě nemá dostatečně vyvinuty percepčně-kognitivní funkce potřebné právě k výuce čtení. Mohlo by to pro něj představovat velkou zátěž. Rolí mateřské školy je tedy vybudovat základy a předpoklady k čtenářským dovednostem, na kterých bude dále stavět své vlastní čtenářské dovednosti základní škola.

V obsahu Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání jsou uvedeny v oblasti jazyk a řeč tyto cíle: „*osvojení některých dovedností, které předcházejí čtení a psaní, rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka*“.² Před ukončením předškolního období by mělo být dítě tedy schopno zvládnout nejen sluchově rozlišovat začáteční a koncové slabiky, ale i poslech příběhů, manipulovat s knihou, hrát se slovy, porozumět jejich významu, rozlišovat určité symboly apod. V tomto období je zapotřebí dovést děti na stejnou vzdělávací úroveň, aby při zahájení výuky čtení nedocházelo k určitým nedostatkům a mezerám. S tím úzce souvisí i diagnostika poruch čtení. Vzhledem k tomu, že čtení začíná až na základní škole, nelze dyslexii podle V. Mertina diagnostikovat v mateřské škole. Ovšem úkolem pedagoga předškolního vzdělávání je danému problému věnovat pozornost i nadále. Již v předškolím období může zaznamenat signály možných budoucích selhání a přizpůsobit tak i správnou metodiku vzdělávání.

¹ MERTIN, V, GILLNEROVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8 s. 163

² Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2004, ISBN 80-87000-00-5

Čtení je proces, který nelze získat, ale který se dítě musí naučit. Je třeba, aby mateřská škola rozvíjela a podporovala dovednosti vedoucí ke čtení. Zvláště u dětí, u kterých hrozí riziko selhání v oblasti předčtenářských dovedností. Hlavním úkolem mateřské školy je podle V. Mertina a Gilnerové: *rozvíjet každé dítě a dovést jej na takovou úroveň, která mu umožní plnit požadavky dalšího stupně vzdělávání. Mateřská škola působí fakticky i na rodiče a dosahuje plnění svých vlastních cílů také prostřednictvím rodiny.*³

³ MERTIN, V, GILLNEROVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8 s. 167

1.2 Terminologické vymezení dětského čtenářství

1.2.1 Předčtenářská gramotnost

Předčtenářská gramotnost je období, než se dítě naučí číst a psát. Vytváří se jazykové schopnosti dítěte, poznává obrázky a znaky, učí se vyslovovat slova, rozvíjí se psychické funkce a procesy, které souvisí se čtením. Z předškolního dítěte se stává čtenář, jemuž předčítáme a který poslouchá. Čtenář, který si prohlíží knihy a ilustrace a který přemýšlí o textech. I když ještě není aktivním čtenářem, dokáže si již vytvářet motivaci, vztah ke psané řeči, zrakové a sluchové vnímání, paměť a představivost.

Rozvoj předčtenářské gramotnosti je důležitý pro budoucí čtenářské dovednosti. U dítěte, které nemělo a nemá z knihy radostný prožitek, se bude předčtenářská gramotnost a později i čtenářská gramotnost jen těžko rozvíjet. Předčtenářská gramotnost je základním předpokladem školního úspěchu každého dítěte. Její rozvoj vyžaduje, aby bylo dítě obklopeno rozmanitými knihami.

1.2.2 Čtenářská gramotnost

Čtenářskou gramotnost můžeme chápat jako schopnost rozumět psanému jazyku, textu, který má určitý význam pro jedince a který vyžaduje sama společnost. Jedinci umožňuje zacházet s psaným textem, dosahovat jeho cílů, rozvíjet jeho vlastní dovednosti a pomáhá k celkovému začlenění do společnosti. Rozvojem čtenářské gramotnosti je, aby jedinec byl schopen text nejen přečíst, porozumět mu, ale aby z něj uměl vyvodit i závěry. Protože právě čtenářsky gramotný jedinec je schopen plně využívat čtení k získávání informací nejen pro svou práci, ale celkově i ve své životní praxi. Dítě bez kvalitní čtenářské gramotnosti nemůže dobře pokračovat v dalším vzdělávání.

1.2.3 Čtenářství

Čtenářství je záměrná plánovitá činnost k rozvíjení četby za pomoci vzdělávacích zařízení (školy, knihovny). Jedná se o projev osobnosti čtenáře. Dětské čtenářství je úzce spjato s proměnami psychických činností, které se podílejí na psychické kvalitě čtenáře. Ta je pak ovlivněna samotným typem dětské literatury.

U dětí má čtenářství velmi silný význam. Veškeré získané čtenářské návyky si s sebou odnesou do dospělosti a na nich samotných bude záležet, jaký vztah ke knihám, čtení a čtenářství celkově si vybudují. Proto je velmi důležité začít se čtenářstvím již od útlého věku dítěte.

Dětské čtenářství se stává v poslední době celosvětovým problémem a proto je mu věnována velká pozornost. Ať už rodiče, pedagogové nebo odborníci, ti všichni se snaží hledat způsoby, aby se děti rády vracely ke knihám a zároveň odpoutat jejich pozornost od moderních přístrojů a počítačových technik.

1.2.4 Četba

Četbou rozumíme proces, při kterém dochází k vnímání textu a k vybavování určitých představ. Jak Trávníček uvádí: „Jde o činnost, která je základní aktivitou, vykazující nějakou plánovitost, určitý hodnotový vztah ke knihám a jejich výběru. Nejedná se o vztah jednorázový, ale o vztah, který musí být určitou dobu rozvíjen a udržován.“⁴

Četba, nejen že působí na emocionální, psychickou a estetickou stránku dítěte, ale později se odráží ve výchovném a vzdělávacím procesu. Je zřejmé, že děti, které baví čtení, baví i škola a tím si budují i pozitivní vztah ke vzdělávání. Proto je u předškolních dětí důležité rozvíjet dovednosti, které předchází čtení a psaní. Děti je budou rozvíjet tím, že budou projevovat zájem o knihy, soustředěně poslouchat četbu, učit se z paměti krátké texty a úmyslně si je zapamatovávat, zaměřovat se na to, co je důležité, sledovat očima zleva doprava, shora dolů, procvičovat paměť a pozornost pomocí didaktických her, říkanek nebo pracovních listů. Mezi další dovednosti předcházející čtení a psaní je záměrné udržení pozornosti, soustředění se na určitou činnost, sledování a vyprávění pohádky či příběhu, poznání některých písmen, rozlišování konečné hlásky, slabikovat slova za pomoci rytmičtějších či poznat a napsat svoje jméno.

1.2.5 Dětská literatura

Do dětské literatury zařazujeme literaturu pro děti a literaturu pro děti a mládež. Je to část literatury, která má pro dítě pozitivní přínos. Díky své úpravě a obsahem rozvíjí mentální, etickou a estetickou výchovu čtenáře.

Nejdůležitějším obdobím v oblasti literatury je období předškolního věku. Dětský čtenář sice ještě nečte, ale s literaturou se setkává jinou formou. Když mu někdo příběh vypravuje nebo čte, při prohlížení knih, ale i formou vizuální jako např. sledování televize. Období předškolního věku je plné pokusů a otázek proč a jak. Proto i literatura by se měla snažit tyto potřeby uspokojit. Dítě poznává svět kolem sebe a hledá na něj odpovědi.

⁴ TRÁVNÍČEK, J. Čteme? *Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Host, Brno 2008. ISBN 978-80-7294-270-1 s. 18

Vlivem literatury, ať už poslechem nebo později samotnou vlastní četbou, dochází k rozvoji jazyka, obohacení slovní zásoby, schopnosti naslouchat, ale i k posílení vlastního sebevědomí.

Literaturu lze dále rozdělit na intencionální a neintencionální. Zatímco intencionální literatura je psána převážně pro dětského čtenáře a to záměrně, neintencionální literatura byla původně psána pro dospělého čtenáře, ale postupem času se jím stal čtenář dětský. Dříve byly děti odkázány na literaturu pro dospělé, a až později čerpaly z lidové slovesnosti, která je též součástí dětské literatury.

1.3 Předškolní období

„Chceme –li hovořit o počátcích dětského čtenářství, musíme jít až k počátku těchto počátků, k té fázi života dítěte, kdy budoucí čtenář ještě nečte a s uměleckou slovesností se setkává postupně jinak, naslouchá jí nebo vnímá ve vizuálně akustickém spojení, např. v televizi, či v prohlížení knížky souběžně s tím, jak mu někdo vypravuje pohádkový příběh apod. Ani to však nestačí – musíme jít ještě dále zpět, k prvému slovu, jež dítě slyší od dospělého k prvním vjemům a senzomotorickým činnostem v kojeneckém období. Poznatky o podnětové aktivaci dítěte totiž ukazují, že vždy jsou důležité ony „první dojmy“, o nichž hovořil Komenský, elementární zážitky, vznikající mnohdy spontánně a nepřipraveně, zasahující jak rodičí se sféru zkušeností dítěte, tak jeho sféru emoční, vzbuzující ohlasy sympatie či antipatie, které působí predispozičně pro zážitky další“⁵

Předškolní období trvá přibližně o 3 do 6 let a je většinou spojováno s nástupem do mateřské školy. Je pro něj charakteristické postupné odloučení dítěte od rodičů a navázání nových vztahů s vrstevníky. Dochází k výrazným změnám v jednotlivých schopnostech dítěte. Ke konci období se z hravého dítěte stává dítě, které je připraveno pro vstup do školy. Ve vývojovém stádiu lze rozpoznat vrozené a individuální rozdíly mezi dětmi.

Předškolní dítě spouště většinou věcem ještě nerozumí, nezná na ně odpovědi, a proto si je přizpůsobuje tak, aby byly pro něj srozumitelné. Dost často a velmi rádo kombinuje realitu s fantazií, která je pro dítě velmi důležitým vodítkem, jak se vyrovnat s tlakem reality. Své názory a postoje na svět dítě vyjadřuje kresbou, hrou nebo vyprávěním. Právě v těchto činnostech se výrazně objevují znaky dětského myšlení a emočního prožívání.

1.3.1 Rozvoj jazyka a řeči

Rozvoj jazyka a řeči je pro budoucí čtení a psaní nezbytně důležitý. Plní také poznávací a dorozumivací funkci člověka a je nejdůležitějším prostředkem pro komunikaci mezi lidmi. Ve školním vzdělávání plní mateřský jazyk funkci jazykovou a literární. Je zřejmé, že pokud dítě bude zaostávat v jazykovém vývoji, bude selhávat nejen ve škole, ale ohrožen bude i jeho další vývoj.

Dítě předškolního období se začíná zdokonalovat v mluvě a začíná používat gramatická pravidla, která přebírá formou nápodoby od svých rodičů, sourozenců nebo starších dětí. Dítě již umí pochopit jazyk. Proto je velmi důležitý správný mluvný vzor, ale i prostředí, pochvala, trpělivost, hlasová hygiena, rozvoj tělesné obratnosti (mluva závisí

⁵ CHALOUPEK, O. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: ČSS – Puls. 1982 s. 17

na celkovém vnímání, dýchání) a smyslového vnímání (dávat mu podněty), nemít nadměrné požadavky. Kolem pátého roku by měla být vyvinuta i sluchová diferenciacie, kdy dítě umí rozpoznat, zda to říká správně nebo špatně. V 7 letech se jazykové dráhy začínou uzavírat a to, co si dítě do té doby neosvojí, je těžko po sedmém roce dosažitelné.

K tomu, aby se došlo správně k cíli, je třeba zvolit správnou metodu výuky jazyka. Mezi základní metody patří:

- Slovní metoda – do této metody zahrnujeme vyprávění, vysvětlení, diskuse, rozhovor, aktivní naslouchání (např. práce s pohádkou)
- Názorná metoda – řešení úkolů, experimentování, pokusy. Touto metodou se děti učí formulovat své myšlenky a tím také dochází k rozvoji řeči.
- Motivační metoda – hlavním cílem je navozování vhodných podmínek – klidné prostředí pro děti, používání pomůcek

Mezi prostředky patří např. vlastní práce dětí, jejich zážitky a zkušenosti, obrázky, písničky, kresba, pohádky, práce s knihou. Neznamená to samozřejmě, že budeme dítěti jen předčítat. Dítě by mělo knihu poznat samo.

Řeč v tomto období prochází značně rychlým vývojem. Dítě se odpoutává od jednoduchých vět až po jednoduchá souvětí. Proto pro správný vývoj řeči je důležité, aby dítě mělo dostatek slovních podnětů a aby dospělí trpělivě odpovídali na jeho otázky. Ovšem ani jeden z prostředků nenahradí komunikaci a nevede k aktivnímu rozvoji řeči.

1.3.2 Rozvoj slovní zásoby

Významnou roli zde hraje kniha. Pro toto období jsou typické různé obrázkové knihy, leporela, dětské encyklopedie, časopisy apod. To, že v nich dítě jen listuje, neznamená, že si obohacuje slovní zásobu. Obohacuje si ji tím, že my mu budeme vysvětlovat a představovat nové pojmy, které na obrázku vidí. Pokud jim dobře porozumí, bude schopno snadno plnit i zadané úkoly. Dokáže pracovat s předměty podle našich pokynů a třídit obrázky, které do určité skupiny patří nebo nepatří.

Slovní zásoba je důležitým základem pro rozvoj myšlení a vyjadřovacích schopností každého dítěte. Zpočátku se učí poznávat předměty, činnosti, situace a jevy. Jednotlivá slova se stanou součástí slovní zásoby až po té, co pochopí určité situace a logické vztahy. Nové slovo a jeho obsah musí nejprve pochopit a umět ho zařadit, pak je teprve součástí jeho slovní zásoby. Slovní zásobu rozlišuje aktivní, což je určitý okruh slov, která používá a slovní zásobu pasivní a to jsou slova, kterým sice rozumí, ale během

komunikace je ještě nepoužívá. Spíše neumí ještě používat. V předškolním období by mělo používat zhruba kolem 3000 slov, což je hranice, aby bylo schopno se dorozumět.

Slovní zásobu mohou do určité míry ovlivnit jak rodiče, tak i učitelé. Děti často kladou otázky „co to je?“ a „proč“? a je jen na rodičích a na učitelích, jak k odpovědím budou přistupovat. Jak budou trpěliví a zda si najdou čas na vysvětlení. Jedině tak ovlivní to, že bude dítě v pozdějším věku rádo komunikovat.

Jak již bylo zmíněno, slovní zásoba je pro komunikaci velmi důležitá. Dítě musí našim pokynům hlavně porozumět. Proto bychom měli postupovat od nejjednodušších úkolů ke složitějším.

1.3.3 Komunikace

Vývoj komunikačních dovedností probíhá u jedince již od narození. Své pocity a potřeby dítě vyjadřuje řečí těla a tím se utváří i vztah mezi ním a matkou. Komunikaci si dítě osvojuje tím, že si s ním povídáme a hrajeme, ale i prostřednictvím obrázků v knize, vyprávěním či předčítáním. Kniha působí na rozvoj jazyka, řeči, na sluchový rozvoj a hlavně na verbální komunikaci. Již v předřečovém období se děti seznamují s prvními říkadla a rýmy.

Je ale třeba připomenout, že je řada faktorů, které komunikaci mohou ovlivnit. Těmito faktory jsou např. prostředí, ve kterém komunikace probíhá, daná situace, charakteristika dospělých a dítěte, výchovný styl rodičů a to, jak dospělí přistupují k vývojovému stavu dítěte. Komunikaci a vyjadřovací schopnosti si dítě rozvíjí i při samotných dětských hrách. Pokud možno, tak do her nezasahujeme, i když během nich někdy nastávají neobvyklé výkyvy a situace. Právě průběh hry je výsledek dětské fantazie, která pomáhá dítěti v rozvoji a v odreagování se. Není to ale jen fantazie, která podněcuje dítě k tomu, aby se u něj rozvíjely vyjadřovací schopnosti, ale patří sem i tvořivost a představivost. Čím více se bude dávat dítěti prostor k tomu, aby se vyjadřovalo a komunikovalo, tím snáze se bude orientovat při řešení složitých úkolů, které přinese nejen školní docházka, ale později i život sám. Proto je pro děti prospěšné i vedení dialogu a zúčastnění se komunikace se svými vrstevníky.

Ať už si bude dítě osvojovat a zdokonalovat komunikační dovednosti jakýmkoliv způsobem, komunikace mezi dítětem a rodičem, resp. s dospělým, je a bude vždycky bezesporu nenahraditelným a dominantním zdrojem k vývoji komunikačních dovedností.

1.4 Faktory ovlivňující předčtenářskou gramotnost

1.4.1 Rodina a rodinné prostředí

Existuje celá řada faktorů, které ovlivňují rozvoj dětského čtenářství. Jedním z nich je rodina. Ta zde představuje jednu z nevlivnějších a nejdostupnějších rolí. Dítě totiž napodobuje vše, co kolem sebe vidí. A protože ze všeho nejvíce vidí kolem sebe rodiče, snaží se napodobovat právě je.

Rodiče, kteří budou chtít, aby se jejich dítě naučilo číst a mělo celkově ke knihám pozitivní vztah, nebudou sedět před televizní obrazovkou nebo listovat v reklamních letácích, ale budou se ve volném čase věnovat právě čtením knih. Někdy se může samozřejmě stát, že se dostaví i opačný efekt, kdy i přes veškerou snahu rodičů nebude mít dítě o čtenářské aktivity takový zájem. I přesto všechno má rodina na budování vztahu ke čtení velký význam.

Dítě se setkává s knihou už v nejtětlejším věku, kdy je mu ze strany rodičů předčítáno. Touto cestou se vytváří mezi dítětem a rodičem silné pouto. Když budou dětem číst nahlas, prohlížet si s nimi obrázky v knihách, zjistí, že i samotná písmenka v knize mají určitý význam a že číst se vyplatí. Pokud bude samotné předčítání spojeno ještě s jakoukoliv zábavou, motivace bude pro dítě silnější a snáze ho povede k vlastní četbě.

Rodinné prostředí zvyšuje motivaci dětí ke čtenářským aktivitám a vytváří i nezapomenutelné a nenahraditelné chvíle plné pohody, lásky a bezpečí. Společně strávený čas by měl být každodenním rituálem pro každou rodinu. Měl by být zařazen do části dne, kdy se bude dítě na činnost plně soustředit a kde budou nastavena určitá pravidla a řád. Nestačí jen, že bude rodič z povinnosti předčítat. Důležité je, aby i jeho samotného čtení skutečně bavilo. Jestliže rodiče svým jednáním dětem dokazují, jak jsou pro ně knihy důležité, pak samé pocity přenáší i na samotné dítě.

Seznámení s literaturou neprobíhá jen v rodinném prostředí formou čtení, vyprávění, prohlížení ilustrací, ale i návštěvou knihovny nebo knihkupectví. Například období svátků nebo v jiných významných dnech pořádají knihovny různé přednášky, besedy, čtení pro děti a tím ožívají i tradice a zvyky. Podle určitých studií je dokázáno, že knihovny mají značný vliv na úroveň čtenářské gramotnosti dítěte. Ve většině knihoven jsou pro děti zřízené dětské koutky, kde mají možnost si knihy v klidu vybrat, prohlédnout a popřípadě zapůjčit domů. Děti si vybírají takové knihy, které je nějakým způsobem okouzlí a od rodičů pak vyžadují jejich předčítání. Některé knihy je zaujmou natolik, že buď se k nim vrací po delší době, nebo se stanou součástí jejich knihovničky.

1.4.2 Média

V současné době patří mezi nejrozšířenější média televizní obrazovka. Pro knihu představuje jednoznačně velkou konkurenci. Velký počet dětí ji má ve svém pokoji a sleduje ji bez jakéhokoliv omezení. Tím narušuje a z velké části i ovládá volný čas dítěte. Samozřejmě v rodinách, kde je sledování televize regulováno, najdeme čtenáře častěji. Při případném sledování televizních pořadů je důležité vybírat vhodný program pro děti přiměřený k jejich věku. Na dítě předškolního věku má televizní obrazovka obrovský vliv. Barevná obrazovka dítě fascinuje a jen těžko se od ní odpoutává. „*Sledování televize v dětství zásadním způsobem narušuje vývoj jak intelektuálních, tak citových a především volných schopností člověka a jeho individuality: vyřazuje jeho vůli v procesu vidění, znemožňuje vytváření individuálního citového vztahu k viděnému, podlamuje fantazii a kreativitu, brání rozvoji motorických schopností dítěte a tím podporuje pasivní postoj ke světu a podlamuje vůli jako takovou.*“⁶

Podle J. Távnička děti, které tráví většinu svého času u televizní obrazovky, mají velmi často problémy s mluvou, čtením, fantazií, představivostí a myšlením celkově. Narušuje tak vývoj fyzický, psychický a sociální. U dětí, převážně u předškolních, se proto nedoporučuje sledovat televizi více než dvě hodiny denně. Jsou totiž v důležitém stádiu vývoje, kdy se učí získávat podněty ze svého okolí, a to jim televizní obrazovka bohužel neumožňuje.

Například při sledování pohádky v televizi. Zde je všechno dané – princezna má konkrétní šaty, barvu vlasů. Dítě vidí vše „hotové“. Nemusí u toho nějak přemýšlet. Pokud ale pohádku dětem čteme, velmi tím rozvíjíme jejich představivost a fantazii. Každé dítě si princeznu představí jinak. Někdo ji vidí v modrých šatech, jiný zase v růžových. Kromě představivosti se u dětí rozvíjí také řečové a komunikační schopnosti, slovní zásoba, paměť, pozornost.

Nejen sledování televize, ale i počítač a internet může ovlivňovat děti. I když je velmi oblíben, není pro ně tak přehledný jako kniha, ve které mohou listovat, brát si ji kamkoliv s sebou. Například při poznávání jednotlivých druhů rostlin a květin v přírodě jsou vhodné spíše příruční atlasy.

Nicméně nezavrhneme média úplně. Mají také své pozitivní stránky. Některé televizní programy nabízejí dětem znalosti takovým poutavým a zábavným způsobem,

⁶ DOSTAL, L. Dítě a televize [online]. 2003 [cit. 2007-12-5]. Dostupné z [www: <http://www.rodina.cz/clanek3397.htm>](http://www.rodina.cz/clanek3397.htm)

který bychom jim jen sotva mohli umožnit. Například poznávání podvodního světa nebo vesmíru lze na televizních obrazovkách vidět jako na dlani. Pokud děti využívají média v rozumné míře, rozvíjí se u nich logické uvažování, učí se hledat a nacházet souvislosti.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání se problematikou vlivu médií také zabývá, když představuje rizika v oblasti rozvoje jazyka a řeči a zmiňuje „časově a obsahově nepřiměřené využívání audiovizuální, popř. počítačové techniky, nabídka nevhodných programů (nevhodná volba či časté a dlouhodobé sledování pořadů televize, videa apod.)“ či omezený přístup ke knížkám⁷

I přesto všechno je nesmírně důležité vybírat programy pro děti a redukovat čas strávený u televize. Je pravda, že žijeme v moderní době, kdy nás masová média téměř ovládají.

1.4.3 Mateřská škola

Na rodinnou výchovu by měla navazovat mateřská škola a zajistit dítěti podmínky pro jeho rozvoj a učení. Úkolem předškolního vzdělávání v mateřské škole je poskytovat mu odbornou péči. Zejména mateřská škola by měla usilovat, aby první vzdělávací krůčky dítěte byly stavěny na promyšleném, odborně podepřeném a lidsky společensky hodnotném základě, a aby čas prožitý v mateřské škole byl pro dítě radostí, příjemnou zkušeností a zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i vzdělávání.

Kniha je neoddelitelnou součástí života v mateřské škole. Soustavně a cílevědomě by se s ní mělo pracovat samozřejmě i v rodině. Úkolem každého pedagoga je orientovat se v oblasti knih. Znat knihy pro předškolní vzdělání a umět s nimi pracovat. Kdykoliv podle určitého didaktického a výchovného záměru musí pedagog vědět, po jaké knize sáhnout. Volit knihy, které jsou přiměřené věku dítěte.

Pro předškolní děti je vhodné zařazovat poslech pohádek, zejména vyprávěných, popř. čtených. Děti si tím postupně zvykají na soustředění a poslech kratších celků. Vhodným výběrem knih se děti učí kultivovanému projevu, obohacují si citovou stránku. Vede děti k jednoduché charakteristice postav a učí je rozeznávat rozdíly.

K textům, se kterými se v mateřské škole pracovalo již dříve, je vhodné se vracet znovu a znovu. Zejména texty, které byly u dětí obzvlášť oblíbené. Pokaždé v nich najdou něco nového.

⁷ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2004, ISBN 80-87000-00-5s. 20

Učitelka, jako odborník, se musí neustále vzdělávat v oblasti dětské literatury. Knihu, se kterou chce pracovat, musí velmi dobře znát a vědět, k jakým účelům ji využít. Její přednes je pro děti nesmírně důležitý. Jde jako vzor, podle kterého se děti učí a který je důležitý pro jejich vyjadřování a rozvoj řeči. Správným a vhodným využitím podněcuje děti k dramatickým a výtvarným činnostem. Každé dítě dává přednost tomu, co je mu bližší. Některé rády poslouchají, některé dávají přednost přednesu, jiné zase mají rády vypravování o zvířátkách, někdo zase dobrodružné knihy. Proto cílem pedagoga je pracovat s krátkými texty, aby se mohly děti plně soustředit. Vhodnou motivací jsou i maňáskové.

V literární výchově by měla učitelka využívat takové metody, kterých by v dítěti vybudovala opravdu krásný vztah k literatuře. Úkolem pedagogů a rodičů je číst dětem co nejčastěji, aby si zvykly poslouchat a trvale si knihy oblíbily.

1.5 Základní literární žánry předčtenářského období

1.5.1 Lidová říkadla

Za dominantu slovesnosti pro předškolní období je považováno říkadlo. Lidová říkadla patří mezi literární žánry, kterými se dítě vlastně učí mluvit. Tvoří základ dětského folklóru. Přesto, že mají říkadla již dlouholetou tradici, i v dnešní době jsou stále aktuální. Pro malé děti jsou lidová říkadla prvním krůčkem do světa literatury. Hlavní podstatou celého říkadla je rytmus a jednoduchý verš. Děti mohou rytmus nejen vytleskávat, ale i určovat rýmující se slova. Svoji jednoduchostí, veselými a vtipnými verši přispívají nejen ke snadnému zapamatování, ale navozují i dobrou náladu a rozvíjí dětské myšlení. Děti je nejen rády poslouchají, ale i dramatizují. Naprosto přirozeně spojují slova říkanky s rytmickým pohybem. Rytmus zde působí jako mimojazykový prostředek, který má velký vliv na rozvoj dětské řeči.

Ať už se jedná o lidová či umělá říkadla, obě mají mnoho podob a druhů. Jsou to například říkadla elementární, která slouží ke hře dospělého s dítětem (Paci, paci, pacičky, vařila myšička kašičku), říkadla doprovodná, sloužící k pohybovým hrám dětí (Zlatá brána, Šiju boty do roboty), pokřikovánky (škádlivky), hádanky. Ovšem mezi nejpočetnější skupinu patří rozpočítadla. Mezi nejznámější autory říkadel pro děti patří jednoznačně František Hrubín a jeho dílo „Špalíček veršů a pohádek“. Další významným autorem, který se podílel na tvorbě říkadel pro děti, je Josef Lada a jeho sbírka Moje Abeceda.

1.5.2 Pohádka

Pohádka se řadí mezi žánry, bez kterého si lze dětskou literaturu jen těžko představit. Pro dítě je nezbytná stejně jako hra. Je to žánr, který prošel již řadou staletí a vychází z ústní lidové slovesnosti. Vznikaly na základě odposlouchaných nebo folkloristicky zapsaných látek (B. Němcová, K. J. Erben, V. Říha). Zatímco dnes jsou pohádky určeny především dětem, v dřívějších dobách si je vyprávěli dospělí. Dětem byly vyprávěny pohádky kratší nebo alegorické o zvířatech, které měly výchovný cíl.

Na rozdíl od říkadel, která jsou svázané svým mateřským jazykem, je pohádka v podstatě světoběžníkem. Postavy, motivy a dějové zápletky, se totiž objevují i v různých národních pohádkách. Pohádkový příběh má význam na morální výchovu. Svým příběhem děti nejen upoutá, ale probouzí v nich zvědavost, představivost a fantazii. Děti se dovídají mnoho o řešení různých lidských problémů a jednání v různých životních situacích.

Pohádky hrají v životě dítěte velmi důležitou roli. Neměli by ji proto podceňovat ani rodiče ani učitelé. Mají totiž velký psychologický význam pro všechny děti bez ohledu

na jejich věk. Působí na dítě nezaměnitelným kouzlem. Žijí s ním od jeho dětství a neopouští ho ani v dospělosti. Zaujímají ve výchově dětí své nezastupitelné místo

Svou časovou neurčitostí, ožíváním věcí, fantastikou, záhadným umístováním jsou velmi blízké dětské mentalitě. Většina pohádek má obdobný příběh. Dobro vítězí nad zlem. Součástí každé pohádky je však i nespravedlnost a životní nesnáze, se kterými se děti setkávají v běžném životě a boj s nimi je nevyhnutelný. Usnadňují dítěti se lépe orientovat ve složitém světě mezilidských vztahů. Pohádkové bytosti jsou sice smyšlené, ale nesou lidské vlastnosti. Charakteristika těchto postav je jednoznačná. Díky tomu má dítě možnost dokonale rozpoznat jejich rozdíly, popřípadě se s daným hrdinou ztotožnit.

Svým příběhem a motivy jsou pro děti srozumitelným a hlavně nejednodušším literárním útvarem. Děti, nejen že jim rozumí, ale rozvíjí u nich i schopnost naslouchat. Každý dětský čtenář se ztotožní s tím příběhem a pohádkovým hrdinou, který mu je blízký a který je pro něj vzorem. Jsou zdrojem informací a moudrostí. Každé dítě má rádo, když mu je pohádka vyprávěna. Probouzí v něm fantazijní představy a zvědavost. *Dítě ve věku kolem 3 let zřejmě nechce vnímat příběhy jako strukturu „jak dopadne“: Jeho zvědavost není to prvotní; prvotní je, že si to chce užít“. V daleko větší míře touží po účasti na této struktuře, po tom, aby mohlo být součástí vyprávění, využívá informace pro něj srozumitelné a potřebné.“*⁸

Pro děti je důležité, aby měly pohádky šťastný konec. Aby dobro zvítězilo nad zlem. Přáním a útekou každého dětského čtenáře není nic jiného než to, aby zlo bylo odstraněno. Mezi hlavními znaky pohádek patří fantazie, moudrost, lidské vztahy, názory, zkušenosti, humor, ale také konflikty, zápas dobra a zla, vítězství chytrosti nad hloupostí.

Nejvhodnějšími pohádkami pro předškolní děti, jsou pohádky zvířecí. Podobně jako v bajce jsou hlavními hrdiny zvířata, která mluví a jednají jako lidé. Mají ustálenou charakteristiku (pes je věrný, medvěd je silný, liška je lstivá a mazaná) a vyústění děje je mravoučné. Zvířata jsou zde jen prostředkem, jak ve fantazijní odpoutanosti ireálného života zobrazit to, co je v lidském životě naopak nejpodstatnější. A to mezilidské vztahy. Rovněž podle S. Urbanové má dítě v předškolním věku hlubokou potřebu sblížit se poetickou formou s přírodou a s jejími tvory.

Obdobně jako bajky, tak se osvědčily i tzv. pohádky pěstounské. Zejména ve zvířecích pohádkách se autor zaměřuje na výchovné ponaučení (o Budulínkovi, O Červené

⁸ TRÁVNÍČEK, J. Čteme? *Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Host, Brno 2008. ISBN 978-80-7294-270-1

Karkulce). Dále najdeme celou řadu kumulativních pohádek. Někdy nazývané také jako „řetězové“. Jsou známé svým jednoduchým dějem, na který se postupně nabalují nové situace nebo postavy. (O veliké řepě, O Koblížkovi). Tím si dítě procvičuje nejen jazykové vyjadřování, ale i paměť. Právem by mohly být nazývány jako pohádky didaktické. Celkově lze o všech zvířecích pohádkách říci, že pomáhají dítěti lépe se orientovat v mezilidských vztazích a to díky svým poutavým způsobem.

Kouzelné pohádky mají složitější syžet i obsah, a i typem fantastična přesahují často možnosti dětí předčtenářského věku. Přesto jejich značná část patří mezi literaturu zejména předškolních dětí. Jsou to zejména pohádky z klasického fondu naší pohádky, i když předávané již současnou češtinou.

Mezi další pohádkovou tvorbu patří umělá pohádka (někdy se jí říká také autorská, protože jejím tvůrcem je určitý autor). Její existence je stará více jak sto padesát let. Je velmi rozmanitá, proto se dá jen velmi těžko rozčlenit. Z pravidla základní princip pohádky zachovává, proto v podstatě navazuje na všechny typy pohádek. V novodobé umělé pohádce, kromě krátkých pohádek, najdeme i delší pohádkové skladby. Prvním typem, který je určen pro menší děti, má podobu šňůry pohádek (mezi nejznámější můžeme uvést například Rákosníčka nebo Křemílka a Vochomůrku. Druhým typem, určený pro starší děti, se svou stavbou blíží spíše románu. Obsahuje dobrodružné a kouzelné prvky (např. Jak ševci zvedli vojnu pro červenou sukni).

1.5.3 Povídka

Dalším literárním žánrem, který se objevuje v literatuře pro děti, je povídka. Je charakteristická svoji jednoduchostí, krátkým časovým úsekem a ukončeným dějem. Děti se v textu dobře orientují díky menšímu počtu postav s jednoznačnou charakteristikou. Hlavní hrdina je buď hloupý nebo chytrý, hodný nebo zlý. Povídky jsou zaměřeny převážně na rodinné prostředí, život dětí, ale i na tematiku o přírodě. U dětí jsou zcela oblíbeny povídky cyklické s jedním ústředním hrdinou. Jsou určeny převážně pro starší děti. Děj je složitější, postupně se rozvíjí a je převážně na pokračování.

1.5.4 Poznávací a naučná literatura

U předškolních dětí se osvědčila i literatura poznávací. Ideálním způsobem, jak rozvíjet znalosti a dovednosti dětí zábavnou cestou. Převažují v ní prvky beletristické. Další výraznou formou poznávací literatury jsou encyklopedie. Rozšiřují vědomosti dítěte a celkově jeho všeobecný přehled. Děti zde hledají odpovědi na otázky: „co je co?“, „kdo

byl kdo?“ nebo „řekni mi proč?“ Mohou se týkat konkrétní oblasti, která dítě zajímá. Poznávají a učí se zajímavosti ze světa zvířat, vědy, techniky, historie, sportu a lidského těla.

1.5.5 Literatura s dětským hrdinou

Dětský literární hrdina je v dnešní době, v literatuře pro děti, nejčastěji vnímám jako hrdina akční, který dokáže a zažívá nevídané věci. Děti totiž rády touží po dobrodružství, napětí a zážitcích. Rády s nimi cítí a ztotožňují se. Přijímají za své buď část jejich osobnosti, nebo celou jejich osobnost (jeho pocity, chování, emoční postoje). Literární hrdinové mají své klady a zápory, mohou chybovat, jednat správně i nesprávně, jednou jsou odměňováni, jednou zase trestáni. Dítě je má rádo, zamilovává se do nich, cítí s nimi, strachuje se o jejich osud, hubuje jim. Projevuje k nim své city pláčem, strachem nebo se směje.

Literární postava je jako vzor chování a jednání. Proto bez pochyby má na předškolní dítě zásadní vliv. Je nositelem charakteristik a poměrně výrazně se podílí na výchově dětského čtenáře a na jeho čtenářských postojích. Každý hrdina je při svém prvním jednání charakterizován vlastnostmi podle toho, jak se chová, jak se projevuje, co říká, jak se staví k situaci, ve které se právě nachází. Tato charakteristika se po dobu celého děje nemění – je vždy stejná. Literární postava má být proto nekomplikovaná, pro předškolní dítě snadno pochopitelná.

1.6 Úloha knihy v předškolním věku

Knihy, která vstupuje do života dítěte a provází dítě všemi etapami vývoje až do dospělosti, plní velké výchovné poslání. Má značný význam pro jeho duševní rozvoj, estetické vnímání, citění a celkovou kultivaci projevů. Vychovává dítě zpočátku jako posluchače, ale současně také jako budoucího vnímavého čtenáře.

1.6.1 Proč číst dětem

Je důležité, aby si rodiče uvědomili, že kniha znamená pro dítě vstup do světa kultury. Ať už dětem čtou pohádky, povídky, dobrodružné knihy nebo leporela, jsou pro ně velmi prospěšné. Jsou to právě dospělí, kteří příznivě ovlivňují vztah dítěte ke knize. A i když předškolní dítě není ještě tím pravým čtenářem, který jen naslouchá, prohlíží si ilustrace, ukazuje a pojmenovává, je důležité ho vést k určité kultivaci ke knize.

Při čtení textu nejde jen o to, aby dítě pochopilo a vnímalo text, ale aby pochopilo mravní a emocionální stránku. Tak jako různé kostky, stavebnice a puzzle rozvíjí u dítěte jemnou motoriku a celkově motorické dovednosti, zrovna tak čtení knih hraje důležitou roli v rozvoji verbálních schopností, sociálních dovedností, schopnost vcítit se do druhého apod.

Pro předškolní děti je čtení knih obzvláště velmi důležité. A to pro rozvoj budoucího učení. Děti, kterým je pravidelně předčítáno, lépe prospívají ve škole. Podle M. Nakonečného prospívají nejen v jazykových, ale i v matematických předmětech. Obohacují si slovní zásobu, tvoří věty a rozvíjí si logické myšlení.

Když je dítěti předčítáno, učí se i spisovnému jazyku a správné výslovnosti. Upevňuje si dovednost jak naslouchat čtenému textu. Pokud má dítě v rodičích dobrý vzor, odráží se to i na celkovém významu knihy pro dítě. Postupně zjišťuje, že to, co je napsáno v knize, je rozděleno na slova a věty, že se čte zleva doprava a postupně se učí rozeznávat a odlišovat obrázky. A to vše je dítě schopno už v předškolním věku. Později ve školním věku se nebude učebnic tak bát, jako dítě, které s knihou do styku vůbec nepřišlo.

Pravidelným čtením si dítě rozvíjí také komunikační schopnosti. Nemá problémy se slovně projevit. Buduje si tak přirozenou sebedůvěru. K tomu ale, aby dítě rozvíjelo komunikační dovednosti, umělo rozlišovat obrázky a bylo schopno utvořit větu, je nesmírně důležitá koncentrace a schopnost naslouchat čtenému textu. Tím, že udrží pozornost a být v klidu, se učí pravidelnosti a rozvíjí paměť.

Dítě v předškolním věku nahlíží na knihu jako na zábavný prostředek. Vidí v něm zdroj zábavy a hry. V pozdějším věku nahlíží na knihu už jako na prostředek vzdělávací, který je v oblasti vzdělávání velmi důležitý.

Pravidelné čtení ať už večer nebo odpoledne se stává pro rodinu každodenním rituálem. Upevňují se pouta mezi dítětem a rodičem.

1.6.2 Jaké knihy číst a vybírat dětem

Otázku, kterou knihu pro dítě vybrat, aby ho rozvíjela a bavila, si pokládá téměř každý rodič. Nejdůležitější ze všeho je, že se dítěti začne číst co nejdříve. *Dětsí psychologové upozorňují, že není důležité, na jaké kvalitě knih dítě začíná, ale kam dojde, až si bude vybírat četbu samo bez ovlivňování školou či rodiči. Důležitější než samotný obsah knihy je subjektivní pocit malého čtenáře. „Pokud se tedy s knížkou nesejde zájem, vyladění, psychická připravenost dítěte, pak ani prověřený titul nemá šanci, ” vysvětluje dětský psycholog PhDr. Václav Mertin.*

Když začínají dítěti číst, většinou sáhnou po knize, kterou měli jako malí rádi. To ovšem neznamená, že ty samé pocity se vyvolají i v dítěti. Jestli vybrali správně nebo špatně, poznají podle reakce dítěte, jejich pocitů a pozornosti. Pohádkový příběh by měl v dítěti vzbudit určité představy. Příběh musí zaujmout, pobavit a podněcovat dítě ke zvědavosti. Tím upoutá dětskou pozornost. Vhodný výběr knihy obohacuje i život dítěte. Rozvíjí u něj rozumové schopnosti, fantazii a představivost.

Dnes je na trhu celá řada knih určené právě dětskému čtenáři. Jsou to různá leporela, obrázkové naučné knihy, ze kterých se dítě učí poznávat barvy, písmena, číslice, zvířata nebo tvary. Při výběru pohádkových knih už je rozdíl. Můžeme vybrat buď klasické, nebo se přiklonit spíše ke slovanským pohádkám. Nejen, že se moc dobře čtou, ale působí i na mravní chování dítěte. Mezi oblíbené zahraniční autory pohádek patří například Charles Perrault a jeho známý a stále populární Kocour v botách. Poměrně často se setkáváme i s kreslenými pohádkami. Ty většinou navazují na animované seriály, které jsou u dětí více oblíbené. Děti oblíbené animované postavičky znají převážně z televizních obrazovek.

Předškolní děti sáhnou raději po klasických pohádkách. Jsou pro ně vhodné i pohádky nebo příběhy na pokračování. Aby se dítě před každým čtením zorientovalo, je třeba zopakovat předchozí děj. Je důležité vybírat knihy podle zájmu dítěte.

2. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktickou část jsem rozdělila na dvě části. První část je zaměřena na konkrétní skupinu předškolních dětí při činnosti zájmového kroužku. Náplní je seznámit děti s dětskou literaturou a poukázat na možnosti využití knih k rozvoji předčtenářské gramotnosti. Ve druhé části se zaměřuji na výzkum, zda rodiče předškolních dětí mají zájem o přípravu svých dětí ke čtení.

2.1 Možnosti využití knih v MŠ

Již třetím rokem pracuji v mateřské škole jako učitelka. Protože mám ke knihám a literatuře vůbec velmi kladný vztah už od dětství, jsem se o tento krásný pocit chtěla podělit i s dětmi.

Ve třídě Vrabečků mám zapsáno 28 dětí v rozmezí 3 až 6 let. Práce s nimi je velmi pestrá a různorodá. S dětskou literaturou se snažíme pracovat při každodenních činnostech po celý školní rok. Děti se s ní seznamují v různých formách – vyprávěním, čtením pohádek při řízených činnostech nebo před odpočinkem, dramatizací, přípravou do školy, básničkami, hrami s písmenky nebo práce s textem. Vhodný výběr a správné podání přispívá k rozvoji dětí. Přesto, že je to práce velmi zajímavá a poutavá, děti by měly získávat informace samozřejmě i z jiných vzdělávacích oblastí.

Tak jako si děti osvojují návyky na celý život, stejně tak si mohou utvořit vazbu i na knihu. V dnešní době je pro celou řadu dětí jednodušší zmáčknout knoflík u televize nebo u počítače a hledat informace touto cestou, než se trápit listováním a hledáním informací v knihách. Není divu, že se na knihy tak trochu zapomíná. Proto cílem nás pedagogů je, naučit děti jak s knihou zacházet, jak s ní pracovat a jak se k ní chovat.

Během čtení pohádek ať už při řízené činnosti nebo před odpoledním odpočinkem často děti hlásily, že tu a tu pohádku znají. Byla jsem mile překvapena. Bohužel po chvíli jsem zjistila, že onu pohádku znají, ale pouze z televize nebo z DVD. V knižní podobě ji poznaly až v mateřské škole. Velké mezery jsem objevila i v neznalosti klasických pohádek. Důvod, proč tomu tak je, je jednoznačný. Rodiče dětem doma zřejmě nečtou. To mě přimělo k tomu, vytvořit skupinu předškolních dětí a hlouběji se zaměřit na jejich seznámení s dětskou literaturou.

Děti předškolního věku jsem vybrala záměrně. Ne proto, že bych podceňovala zvědavost mladších dětí, ale rozhodla jsem se na základě přihlédnutí na předčtenářskou přípravu dětí a zužitkování získaných informací a zkušeností při výuce čtení na základní škole. Mým hlavním cílem bylo seznámit děti s knihou zajímavým a netradičním způsobem.

2.1.1 Vznik a seznámení se zájmovým kroužkem

Činnost zájmového kroužku Koblížek jsme zahájili novým školním rokem. Naše setkávání probíhala vždy v odpoledních hodinách.

Název Koblížek jsme s dětmi vybraly společně. I když návrhů přišlo ze strany dětí spoustu, na tomto krásném, pohádkovém názvu, jsme se shodli všichni. Po té jsme se

snažili najít spojitost, proč právě název Koblížek. Po chvílce přemýšlení to bylo naprosto jasné a výstižné. Vždyť my se chceme prokutálet světem dětské literatury. Nejen, že chceme poznávat a scházet se s novými kamarády, ale hlavním cílem je touha poznávat a seznamovat se s pohádkami, s jejími hrdiny, prožívat nová a společná dobrodružství. Kniha není jen o tom, že si ji přečteme. Je důležité ji také poznat, seznámit se s ní, naučit se s ní zacházet, vědět, jak vzniká, kdo je její spisovatel, její ilustrátor, kde se dá koupit nebo půjčit.

V průběhu našich činností dominuje hra. Vždyť také tvoří důležitou část dětského života. Má pro dítě značný význam. Podporuje jeho psychiku, uklidňuje ho, přináší určité potěšení a uspokojení. Jsou to právě hry, díky kterým děti získávají vědomosti, dovednosti a znalosti a to i s pomocí hudební, výtvarné a dramatické činnosti. Během kroužku mají děti možnost si spoustu činností a aktivit vyzkoušet, prozkoumat nové a nepoznané věci, popřípadě si je samy vyzkoušet nebo vyrobit.

Začátkem nového školního roku se do kroužku přihlásilo celkem 14 předškolních dětí, z toho 8 děvčat a 6 chlapců. Jsou to děti z různých tříd naší mateřské školy. Jsou zde přihlášené děti, které měly o zájmový kroužek velký zájem. Iniciativa byla opravdu z jejich strany. Proto i práce tomu odpovídala. Děti byly aktivní, snaživé, tvořivé a celkově naše setkávání byla příjemná.

Je třeba připravit pro děti takový program, který je bude bavit, bude poutavý, zajímavý a pro děti něčím přínosný. Předchozí školní rok jsme se zabývali divadlem. Děti se seznámily s nejrůznějšími loutkami (s prstovými loutkami, s maňásky nebo třeba marionety) a divadelními žánry (balet, muzikál, opera,...). Měly dokonce možnost zhlédnout muzikál Noc na Karlštejně, hraný dětmi ze Základní školy. Také si samy vyzkoušely výrobu masek a divadelních kostýmů. Výsledky dětí byly tak fantastické, že jsme je chtěli nějakým způsobem zúročit. Proto jsme se rozhodli společně zahrát divadlo a předvést ho rodičům. Tomu předcházela výroba kostýmů a hlavně kulis. Při jejich tvorbě děti využily svoji kreativitu, tvořivost a fantazii. Jejich obrovské nadšení bylo pro mě motivací vymyslet a vytvořit pro následující školní rok nový program.

Dlouho jsem přemýšlet nemusela. Neznalost klasických dětských pohádek dětí mne natolik překvapila, že program pro následující školní rok byl hned na světě. Program, který nás bude provázet po celý nový školní rok, se ponese ve znamení klasických pohádek. Samozřejmě, že samotné čtení pohádek z knih by pro děti bylo časem nudné a postupně by možná i ztrácelo zájem. Bylo zapotřebí vymyslet a vnést do programu něco, co naše setkání oživí, co bude pro děti nové a nepoznané. Dozvíme se, jak kniha vzniká, kde ji koupíme, zapůjčíme, jak s ní zacházet. A aby to opravdu nebylo jen o povídání a o čtení,

proto si každý vyrobí během školního roku svoji pohádkovou knihu. K tomu bude ovšem zapotřebí prozkoumat a získat informace o tom, z čeho se kniha vlastně skládá a jak vůbec vzniká.

2.1.1.1 Jak vzniká kniha

Všechny děti moc dobře věděly, že kniha se vyrábí z papíru. Ale z čeho se vyrábí samotný papír, už byl oříšek pro mnohé z nich. Proto jsme si uvedli pár příkladů. Prvním materiálem bylo dřevo. V lese je zapotřebí pečlivě vybrat stromy, pokácet je, klády odkutálet na pilu, ... To vše bylo námětem následující hry. K práci se hodí pěkná písnička a práce jde hned lépe od ruky.

Hry se postupně zúčastnily všechny děti. Ty méně průbojné a málo prosazující se zpočátku jen přihlížely. Začaly napodobovat stromy v lese nebo kutálející se klády, které byly motivovány překážkovou dráhou z dostupných pomůcek a materiálů.

Samotná hra doprovázena rytmickou melodií a svou nenáročností si získala všechny děti. Dřevo jsme měly sice už nachystané, ale v prostoru naší třídy jsme výrobu papíru realizovat nemohli. Dali jsme hlavy dohromady a po vzájemné dohodě jsme se rozhodli, že zkusíme vyrobit papír, ale ze starých novin.

Úkolem všech dětí bylo na další setkání přinést z domova staré noviny. Byly natolik natěšené a nedočkavé, že noviny donesli všichni. A výroba mohla hned začít. Čekala nás velká práce. Všichni se s velkou vervou pustili do trhání novin na malé kousky. Nejen, že si procvičily jemnou motoriku, ale fungovala i vzájemná spolupráce. Více zručné děti pomáhaly méně zručným. Dalším krokem bylo máčení, mixování, výběr papírové směsi na sítko a její následné vysoušení. Pro děti to byl obrovský a nevšední zážitek. Hořely nedočkavostí z toho, jaký bude jejich výsledek. Na to, zda se práce vydařila, jsme si museli počkat až do dalšího setkání. Výsledkem naší práce bylo nejen pár listů šedého a hrbolatého papíru, ale hlavně dětské oči zářící nadšením. Byly na to patřičně hrdí a pyšní.

Papír byl vyroben, ale jak vyrobit knihu? To bylo pro nás dalším úkolem. To, že se složí listy k sobě, věděli všichni. Ale kdo do nich píše pohádky? Kdo do nich kreslí ty krásné obrázky? To už byl úkol na zamyšlenou. Pár odpovědí se přesto našlo. Pro jednodušší nalezení odpovědí si každý přinesl svoji oblíbenou knihu. Navzájem jsme si ji představili, prohlídli ilustrace a přečetli z ní krátký úryvek. Následně jsme si z nich udělali výstavku.

Jedna z dalších odpovědí na otázku, jak vzniká kniha, byla, že ji můžeme koupit v obchodě. Proto další činností pro nás byla hra na obchod. Zahráli jsme si na to, jak prodáváme knihy. Děti je třídily podle velikosti, barev a podle počtu. Za chvíli byl ale

obchod s knihami prázdný. Co teď? Kde sehnat nebo koupit další knihu? Tak zněla otázka. Ze strany dětí přišla ke mně odpověď, že si ji vyrobíme. Rozhodli jsme se tedy, že se z nás na chvíli stanou na spisovatele a ilustrátory.

Naše společná domluva zněla, že ji nazveme Knihou pohádek. Jako první jsme vyrobili desky. Přeložili jsme tvrdý papír, na který se každý podepsal a s mojí pomocí nadepsal i název knihy. Chyběla už jen titulní strana. Děti jsou ale velmi kreativní s bohatou fantazií, proto výsledky byly vynikající. Malovali na ni obrázky, vystříhovali a nalepovali různé tvary a symboly. Prázdné zůstaly jen listy uvnitř, které bylo třeba doplnit pohádkami.

Ještě než jsme začali pracovat se samotnými pohádkami a tvořit knihu, bylo zapotřebí seznámit děti s tím, jak se o knihy vůbec starat. Po chvíli věděly, jak s knihami správně zacházet, jak s nimi pracovat, že se nemají trhat listy, kreslit do nich a mít je uložené v knihovničce.

2.1.1.2 Putování za pohádkovými knihami

Tak jako téměř každé dítě má svoji dětskou knihovničku doma, zrovna tak ji má i naše mateřská škola. V každé třídě máme pohádkových knih poměrně dost, přesto jsme se rozhodli navštívit místní knihovnu. O knihovně toho děti moc nevěděly. Jen malá část věděla, že je tam uložena velká spousta knih, které je možné si zapůjčit domů. Děti měly příležitost poznat celou řadu literárních žánrů z dětské literatury. A nejen to. Paní knihovnice si pro nás vždy připraví pestrý a bohatý program. Je nám k dispozici celá řada knih. Děti v nich listují, prohlíží si ilustrace a plní úkoly, které má pro nás paní knihovnice připravené. Jelikož celou řadu knih děti neznalo, o to více pro ně byla práce zajímavější a poutavější.

A ani letos tomu nebylo jinak. Vzhledem k tomu, že jsme celý školní rok putovali pohádkovým světem, i paní knihovnice připravila navazující pohádkový program. Ten byl určený především pro děti předškolního, tedy vlastně nečtenářského věku. Byly seznámeny se základními návyky při četbě, naučily se orientovat v oddělení pro nejmenší čtenáře. Po naučné části přijde vždy odreagování a uvolnění. Pomocí loutek a maňásků byly uváděny pohádkové knihy pro nejmenší. V knihovně jsme si zapůjčili některé pohádkové knihy. Většinu z nich děti znali, ale převážně z televizních obrazovek. Už při odchodu byli všichni natěšení na to, až si knihy otevřeme, budeme si o nich vyprávět, pracovat s nimi a hlavně, až se bude naše kniha pohádek postupně plnit.

Se svoji knihou zacházel každý pečlivě. Měl strach, aby se mu s ní nic nestalo. Požádali jsme tedy skřítku knihovnička, který se stará o knihy, aby s námi také putoval a

pomohl nám je ochraňovat před skřítkem Kaňkou. A aby dětem pomohl na knihy dohlížet, nakreslili si ho také do své knihy. Každý měl o skřítkovi jinou představu. Záleželo na jejich fantazii, jak ho vypořádají. Co považují za velký úspěch, bylo pozorovat děti, jak diskutují a vysvětlují mladším dětem, kdo je skřítek knihovniček a co všechno má na práci a jak se mají ke knihám chovat.

2.1.1.3 Možnosti využití knih

Cílem našich setkávání bylo vytvořit u dětí zájem o literaturu, základ pro budoucí úspěšný vstup na základní školu a hlavně, aby děti zkusily i jiné možnosti, jak lze s knihou pracovat. Po celý školní rok jsme pracovali s pohádkami. Měly jsme připraveno několik pohádkových knih. Nějaké jsme si zapůjčili v knihovně, jiné si přinesly samy děti z domova. Měli jsme z čeho vybírat. Až nás mrzelo, že jsme se nedostali ke všem.

Zaměřili jsme se převážně na pohádky, které jsou dětem známé a hodně blízké. Práce byla jednodušší a lépe srozumitelnější. Vypracovala jsem si celoroční vzdělávací obsah, kde nabízím práci s knihou.

Obsah vzdělávání:

Červená Karkulka – Zář

Perníková chaloupka – říjen

O Budulínkovi – listopad

Čert a Káča – prosinec

Sněhová královna – leden

O dvanácti měsíčkách – únor

Pepek námořník – březen

Boudo, budko – duben

Návštěva školáků – květen

Naše práce s pohádkou se zaměřovala především: na čtení pohádek, společné převyprávování podle obrázků, kreslení, dramatizace a pohybová výchova. Od knihy se odvíjely další činnosti a hry, které vyplývaly z daného textu, obsahující všechny složky vzdělávání důležité pro to, aby se předškolní dítě všestranně rozvíjelo. Při činnostech vyplývajících z obsahu pohádkové knihy jsme upřednostňovali především vlastní myšlenky, názory, zkoumání, zkušenosti, experimenty, hry a snažila jsem se nechávat prostor pro dětskou fantazii a představivost.

Při práci s knihou se děti seznámily s celou řadou pohádek. Nejvíce blízké jim byly pohádky o zvířátkách. Na ty jsme se tedy více zaměřili. Téma to bylo natolik rozsáhlé, že jsme využili i jiné pohádky o zvířátkách, které jsme v obsahu neměli. Nejprve jsme se se

zvířátky z knihy seznámili a pomocí otázek „proč“? jsme u nich rozvíjeli představivost a fantazii. Bylo až k neuvěření, jaké množství a jaké typy odpovědí děti nacházely a vymýšlely. Společnými silami jsme zjistili, že většina zvířátek, která se v knize objevila, pochází z Afriky. Na to konto začaly děti vymýšlet stále nové a nové činnosti, které by se daly dělat. Společně jsme hledali, kde Afrika vůbec leží a jak je od nás daleko, jak je velká, jaký má geografický povrch apod. K vyhledávání informací nám posloužily i jiné zdroje. Použili jsme např. zeměpisné a kapesní atlasy, mapy, různé příručky, internet a časopisy. Když už jsme věděli, kde Afrika leží a jak vypadá, chyběl už jen malý krůček k tomu si ji vyrobit. Společnými silami jsme na velký formát papíru kreslili, vystřihovávali a lepili. Do práce se s velkou chutí a nadšením zapojily všechny děti. Jiné knihy nám posloužily k vyhledávání písniček, říkadla a rozpočítadla o zvířátkách. Společně jsme jich pár vybrali a naučili se je. Některé jsme i pohybově ztvárnili. Všechny pohybové hry vycházely z obsahu celé knihy. Po pohybových činnostech jsme se s dětmi posadili v herně, která byla zdobena ilustracemi z knihy a tvořila atmosféru k četbě pohádky.

Děti pohádková kniha o zvířátkách natolik nadchnula, že jsme se rozhodli ji zdramatizovat a naše představení zahrát rodičům. Celému představení předcházela pečlivá příprava, výroba kulís a kostýmů. Děti se naučily krátké texty z knihy. Kromě mluveného slova se naučily i písničky, které jsme hledali v knihách, které donesly děti z domova. Jako hudební doprovod jsme zvolili Orffovy nástroje. O pomoc jsme požádali i rodiče, kteří se společně s dětmi podíleli na výrobě kostýmů. Pohádku jsme zahráli nejen pro rodiče, ale i pro děti a učitelky z naší mateřské školy.

Nejen celá příprava na vystoupení, ale všechna naše setkávání zahrnovala rozmanité vzdělávací činnosti – literární vzdělávání, jazykové vzdělávání, pracovní činnosti, výtvarné techniky, hudební vzdělávání a další. Pohádkových knih, se kterými by se dalo pracovat, by byla velká spousta. Bohužel z časových důvodů nám to nebylo umožněno. Na každý měsíc jsme měli připravenou vždy jednu knihu nebo pohádku, se kterou jsme daný měsíc pracovali. Ke konci každého měsíce jsme zhodnotili naši práci, co nám přinesla nebo naopak, co bychom mohli pro další práci s knihou vnést. Děti si na závěr nakreslily pohádkovou bytost nebo kamaráda, objevující se v dané pohádce a založily jej do desek své pohádkové knihy. A to se stalo pro ně velkou motivací do následujícího měsíce. Celi netrpěliví se už nemohly dočkat, jaká pohádková postavička zaplní jejich knihu příště.

2.1.1.4 Návštěva u školáků při hodině čtení

S přibývajícím koncem školního roku se dětem pohádková kniha začala postupně zaplňovat obrázky z pohádek. Některé byly natolik oblíbené, že jsme se k nim často vraceli. Jedna z oblíbených činností bylo ztvárnění pohádkových postav. Děti měly možnost vyzkoušet si různé výtvarné techniky. Za pomoci nich zkoušely vyrábět kulisy k dramatizaci pohádek. Vzájemně mezi sebou spolupracovaly a byly k sobě ohleduplní.

Během školního roku získávaly děti hlavně čtenářské dovednosti. Pomocí didaktických her se učily vyjadřovat své potřeby, přání a pocity. Práce s knihou je natolik bavila, že se už nemohly dočkat, až budou chodit do školy a naučí se číst. Byly natolik zvědavé, jak taková hodina čtení ve škole vypadá. Proto jsme domluvili s ředitelem místní základní školy na návštěvě. Vydali jsme se za školáky do 1. třídy, aby nám ukázali, jak umí pracovat s písmenky.

Při příchodu do školy nás školáci s paní učitelkou srdečně přivítali a provedli nás téměř po celé škole. Následovala prohlídka jejich třídy, kde jsme celí napjatí a nedočkaví čekali, až skončí přestávka a začne hodina čtení. Na pokyn paní učitelky jsme se posadili do lavic v zadní části třídy a pozorně jsme poslouchali, jak školáci už umí číst. Pozorně a s velkým zájmem jsme pozorovali paní učitelku, jak během hodiny vyvolává žáky, aby nám předvedli, jak umí číst. Slyšeli jsme úryvek z knihy *Aprílová škola*. Knihu jsme velmi dobře znali. Četli jsme si ji ve školce vždy před spaním. Ale v podání školáků zněla úplně jinak. Po přečtení krátké ukázky následovaly úkoly v podobě hádanek, hlavolamů a skládanek, které si školáci pro nás připravili. Než jsme se stačili vůbec rozkoukat, tak hodina byla pryč a my jsme se museli se školáky rozloučit.

I když zklamaný, přesto plný dojmů a zážitků, jsme se vraceli zpět do mateřské školy. Děti si o návštěvě ve škole povídaly ještě ve zbytku dne. Rozebírali mezi sebou, co všechno viděli, zkusili a co nového se přiučili. Těšily se, až budou moci své dojmy vylíčit rodičům. Hodina čtení děti natolik nadchla, že už se nemůžou dočkat, až nastoupí v září do školy.

2.1.2 Závěrečné hodnocení činnosti zájmového kroužku

Z práce, kterou jsme s dětmi odvedli během celého školního roku, mám velmi dobrý pocit. Skupinu navštěvovaly děti z různých tříd, přesto se spolu skamarádily a vytvořily mezi sebou přátelský vztah. Právě tento kroužek mě utvrdil v tom, že jsou i děti, které chtějí poznávat nové věci. Některé děti potřebovaly k zapojení do práce více času na adaptaci, ale nakonec nikdo nezůstal stranou. Každý si vyzkoušel všechno.

Hlavním úkolem bylo, aby děti dostaly do podvědomí to, co samy prožily, viděly a hlavně co dokázaly. Naučily se vzájemně respektovat a dodržovat smluvená pravidla. Děti měly během našich setkávání pocit bezpečí a důvěry.

Klíčovou rolí v našem kroužku byla práce s knihou. Děti se při ní se obohatily o nové zkušenosti, vědomosti, dovednosti, poznatky, získávaly nové sociální zkušenosti, rozvíjely smyslové vnímání a schopnost soustředit se. Důležité bylo uvolnění a relaxace, která je pro předškolní věk obzvlášť důležitá.

Činnost našeho kroužku byla velmi pestrá a přínosná. Děti se učily pracovat od jednoduchého ke složitějšímu, podle vzoru a podle pokynů. Dokázaly vnímat, že je zajímavé dozvídat se i nové věci. Od čtení, vyprávění, přes dramatickou a hudební činnost jsme se dostaly až k pohybovým hrám. Ve tvořivých činnostech vyjadřovaly svoji bujnou představivost, snažily se myslet kreativně a předkládaly své „nápady“ k využití.

Samy přišly na to, že uspokojení nelze najít jen v televizi, na počítači, ale že i samotná práce s knihou může přinést potěšení a co hlavně, pěstují si k ní pozitivní vztah. Postupně během školního roku získávaly zkušenost s dětskou literaturou, naučily se zacházet s knihami, starat se o ně a budovat si k nim kladný vztah. Zjistily, že knihy jsou plné nejen krásných pohádek, příběhů o zvířatech, ale že zde najdou i celou řadu informací.

VÝZKUM

Cíl, který jsem si stanovila na začátku mé práce, bylo zjistit, zda se rodiče předškolních dětí zajímají o předčtenářskou výchovu u svých dětí. Zda je zajímavá to, jaký vliv má na děti sledování televize. Dále, jak je zajímavá čas, který tráví děti před televizní obrazovkou a zda ho nějakým způsobem regulují. Poslední, co mě zajímalo, bylo, jestli rodiče vybírají televizní pořady, které jsou pro děti vhodné.

Zajímala mě také rodina, jak může ovlivnit vztah dětí ke čtení. Zda rodiče, kteří svůj pozitivní vztah k literatuře předávají dětem, byli k tomu v dětství už také vedeni. Nejen k literatuře, ale ke kultuře celkově (knihovna, divadlo,...). A také to, zda je kultura pro rodiče v dnešní době důležitá a podnětná.

3.1 Průběh šetření

Pro svůj výzkum jsem zvolila za cílovou skupinu rodiče předškolních dětí. Sběr dat jsem provedla na základě souhlasu rodičů a ředitelky mateřské školy.

Jako metodu výzkumu jsem zvolila dotazník. Dotazník je v dnešní době nejběžnějším a nejčastějším způsobem, jak shromažďovat data. Jeho výhodou je, že má široké pokrytí respondentů a to za krátký časový úsek. Formou dotazníku lze zjistit více dat najednou než při rozhovoru.

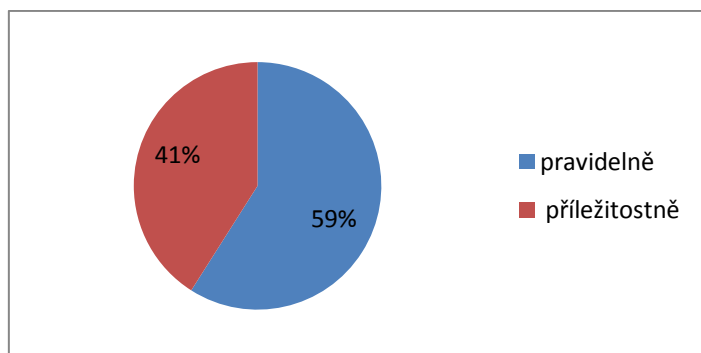
Dotazník, který jsem vytvořila, obsahuje 16 otázek a je složen s kombinací uzavřených a otevřených otázek.

Do mateřské školy, kde pracuji, chodí celkem 136 dětí, které jsou rozděleny do pěti smíšených tříd. Požádala jsem učitelky ve všech třídách, aby rozdaly rodičům předškolních dětí dotazníky. Bohužel ne všichni je dostali. Některé děti totiž nebyly přítomny. Také se našli rodiče, kteří dotazník odmítli vyplnit a začali argumentovat přesyceností dotazováním a anketami ať už osobně nebo telefonicky. Rozdala jsem celkem 75 dotazníků, ale zpět se mi jich vrátilo jen 56. To znamená, že návratnost činila zhruba kolem 75%. Ani z celkového počtu vyplněných dotazníků nebyly pro celkové šetření použity všechny. 5 z nich bylo špatně nebo ne zcela dobře vyplněno a tudíž pro celkové zpracování nepoužito.

3.2 Výsledky výzkumu

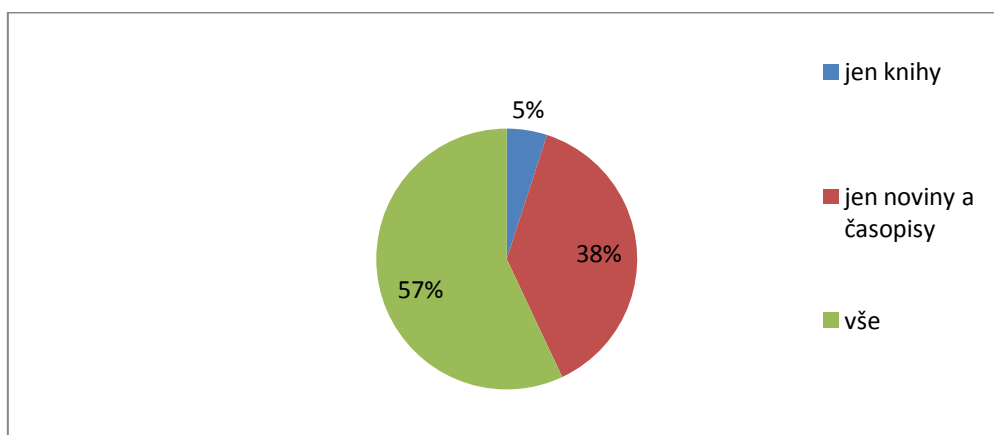
Otázka č.1 Čtete pravidelně nebo příležitostně?

- Hned na úvod mě zajímalo, jací čtenáři dotazovaní rodiče jsou. Zda čtou příležitostně nebo pravidelně. Dost mě překvapilo, že i v dnešní uspěchané době se najdou pravidelní čtenáři. Tuhle otázku jsme položila záměrně. Děti se totiž učí nápodobou a potřebují osobní příklad rodiče.



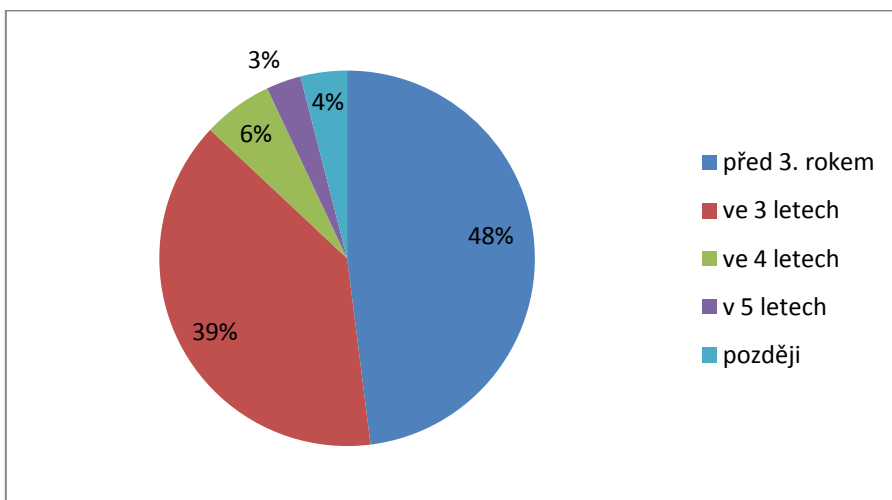
Otázka č. 2 Co čtete?

- Zajímalo mě, zda a co rodiče čtou. Jsou-li aktivními čtenáři a mají ke čtení kladný vztah. Předpokládám, že rodiče, kteří přistupují k četbě pozitivně, budou svůj čas věnovat i četbě svým dětem. Tato myšlenka se mi v následujících otázkách také potvrdila. Zjistila jsem, že většina dotazovaných rodičů čte jak noviny, tak i knihy. Malá část respondentů čte jen knihy a větší část rodičů čte jen noviny a časopisy.



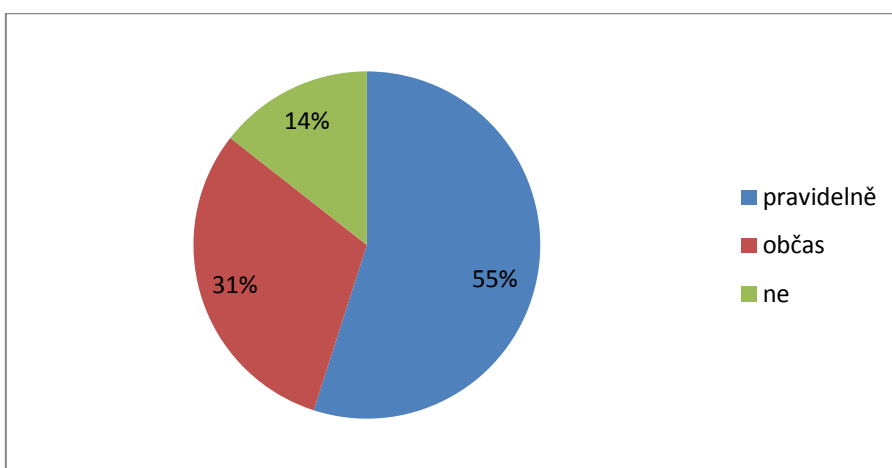
Otázka č. 3 Kdy jste se poprvé setkal (a) s knihou?

- 87% dotazových uvedlo, že s knihou se setkali ještě před třetím rokem a ve třech letech. Zbytek respondentů v pozdějším věku.



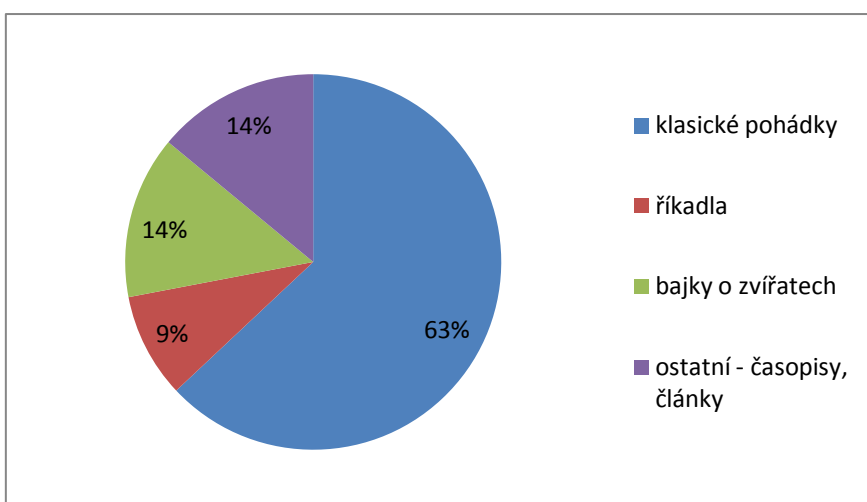
Otázka č. 4 Čtete svým dětem?

- Ve čtvrté otázce se zaměřuji na to, jestli rodiče čtou svým dětem. Zda je u nich čtení společnou, rutinní záležitostí nebo jen příležitostní, občasnou. Z odpovědí vyplynulo, že tradice pravidelného předčítání dětem stále přetrvává. Někteří rodiče dokonce k odpovědi doplnili, že čtení je u nich každodenním rituálem před spaním. Menší část rodičů uvedlo, že čtení kompenzují poslechem pohádky z CD.



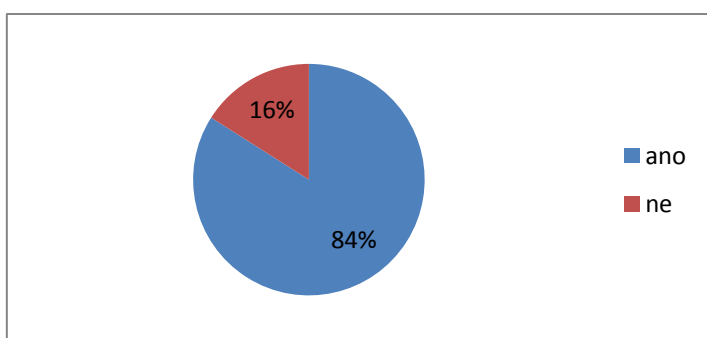
Otázka č.5 Co čtete svým dětem?

- Co se týká literatury vhodné pro děti předškolního věku, tak lze v dnešní době najít na trhu celou řadu. Záleží samozřejmě na rodičích, ke kterému žánru se přikloní. Jsou rodiče, kteří dokonce sledují knižní novinky nebo se o ně informují právě v mateřské škole. Z dat vyplynulo, že převážná část rodičů inklinuje ke klasickým pohádkám. Ovšem také u nich uvádí, že už to nejsou ty knihy, co byly dříve. Poznamenali, že jsou mnohem složitější a pro děti, byť předškolního věku, velmi těžko srozumitelné. Další oblíbený žánr uvedli rodiče bajky, dokonce se objevily i říkadla, ale také dětské časopisy. Dětské knihy, které jsou u rodičů předškolních dětí oblíbené – Dinosauři – svět obrů, Kniha džunglí, Špalíček veršů a pohádek, Pohádky Boženy Němcové, Broučci, Honzíkova cesta, Mach a Šebestová



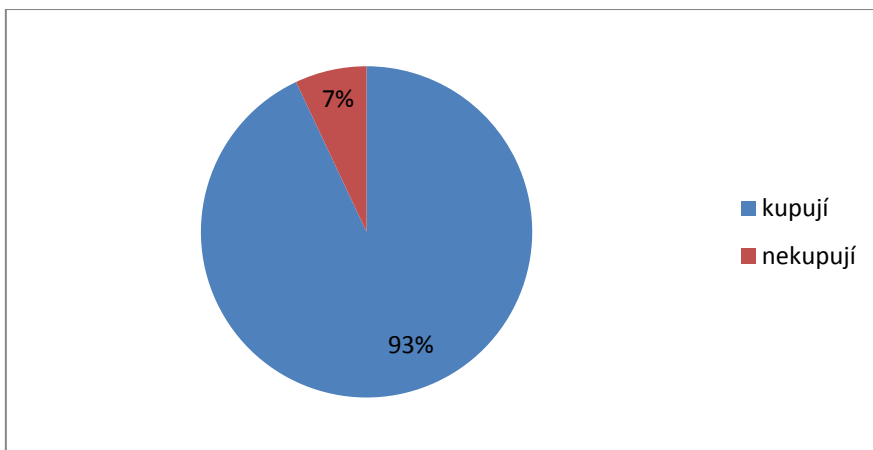
Otázka č. 6 Vyprávíte dětem pohádky?

- Děti rády poslouchají pohádky, když jim je někdo vypráví. Ještě raději, když jim je vypráví osoba, kterou znají, která je jim blízká. S tím souvisí i další otázka. Zajímalo mě, zda rodiče vypráví svým dětem pohádky. Z odpovědí je patrné, že řada rodičů pohádky vypráví. Někteří dokonce k otázce samovolně dopisovali, že je vypráví i v dopravních prostředcích, aby si zkrátily dlouhou chvíli.



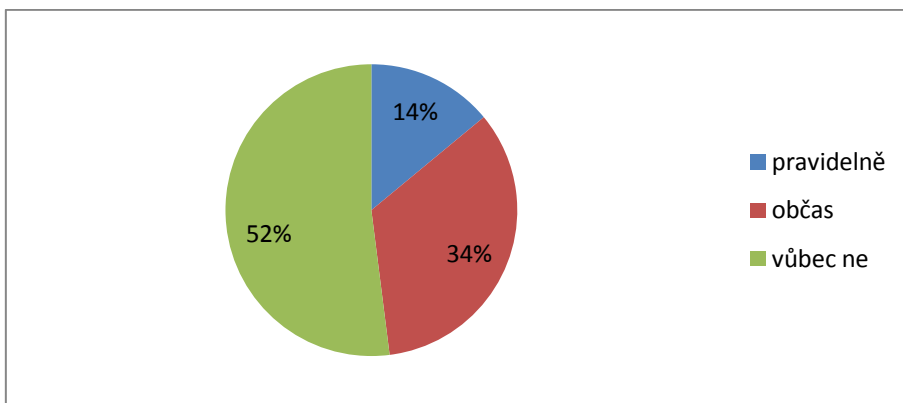
Otázka č. 7 Kupujete dětem knihy?

- Čtenářskou gramotnost lze podpořit i nákupem dětských knih. Proto mě zajímalo, zda rodiče kupují knihy. Samozřejmě knihy s kvalitní dětskou literaturou a typické pro věk jejich dítěte. Ovšem samotný výběr knih už závisí na rodičích samotných. Převážná část dotazovaných rodičů odpovědělo, že knihy kupují. Jen malé procento představují rodiče, které knihy nekupují. Ohradili se na vysoké ceny knih.



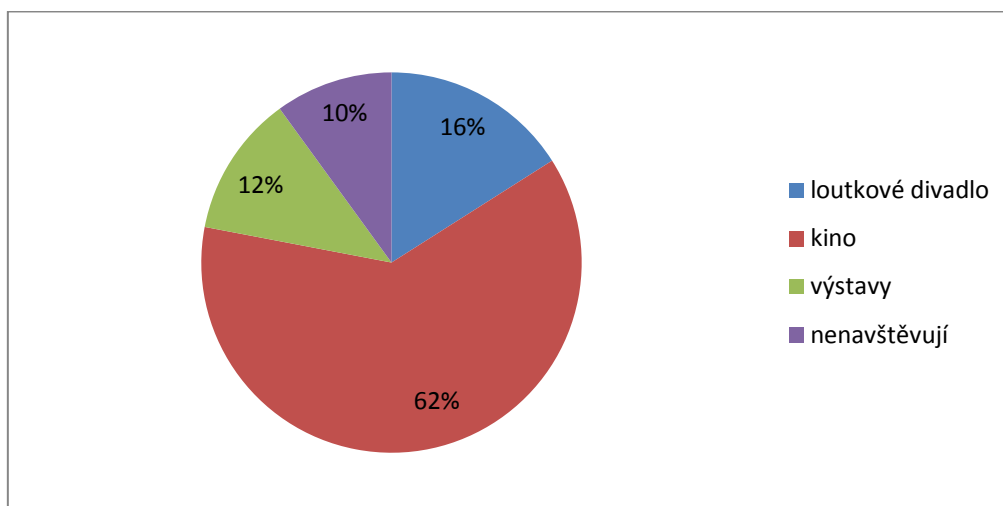
Otázka č. 8 Navštěvujete s dětmi knihovnu?

- Sedmá otázka úzce souvisí s otázkou předchozí. Zjišťovala jsem, zda rodiče se svými dětmi navštěvují knihovny nebo jestli je pro ně pohodlnější knihy koupit. Z výsledků překvapivě vyplynulo, že knihovnu navštěvuje jen malá část rodičů. Odvolávali se na to, že děti knihovnu navštěvují s mateřskou školou a není důvod návštěvu knihovny absolvovat znovu, jak uvedl jeden respondent.



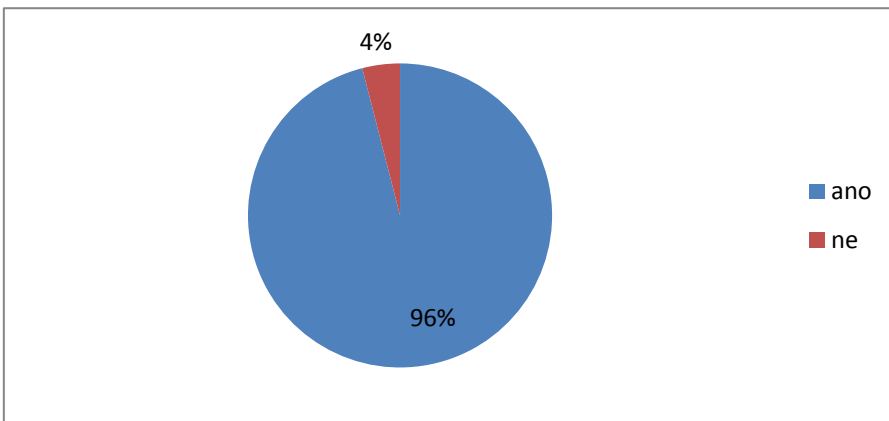
Otázka č. 9 *Navštěvujete s dětmi různé kulturní akce?*

- Zájem o četbu a literaturu se dá prohlubovat i jinými aktivními činnostmi. Můžeme jmenovat například návštěva divadla, kina, loutkového divadla, muzikál, apod. Proto jsem se dotazovala rodičů, zda a jestli vůbec nějaké kulturní akce s dětmi navštěvují. Předpokládala jsem, že bude převažovat návštěva kina. Tato myšlenka se mi potvrdila. Největší procento rodičů navštěvuje kino, hned za ním jsou různé výstavy a loutkové divadlo. Jen nepatrná část rodičů nenavštěvuje žádné kulturní akce. Podle mého názoru je to zapříčiněno ekonomickou situací v rodině.



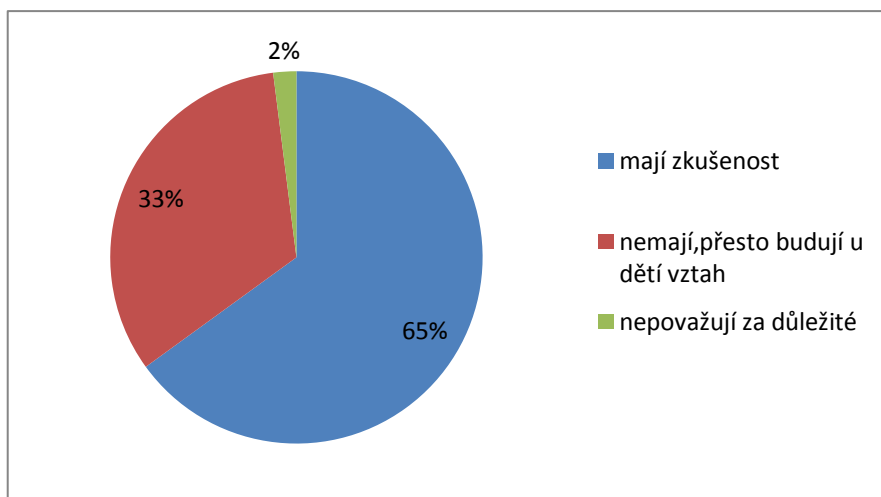
Otázka č. 10 *Povídáte si s dětmi o tom, co viděly, zažily?*

- Stejně tak jako je pro správný psychický rozvoj dítěte důležité čtení a prohlížení knih, návštěva různých kulturních akcí, tak neméně důležité je si i o těchto prožitcích a zážitcích povídat a vyprávět. Děti se v předškolním věku snaží hledat odpovědi na otázky. Je na nás, na rodičích, jak dítěti vysvětlit danou situaci, neznámá slova, strašidelný příběh či se podělit o krásné pocity a radosti. O tom, zda si rodiče se svými dětmi povídají, vypráví si, co viděli a zažili, se zabývám v osmé otázce. Překvapilo mne velké procento respondentů, kteří uvedli, že čas na společné povídání a vyprávění s dětmi si najdou. Ač se mi to zdálo neuvěřitelné, u některých dotazovaných rodičů byly výsledky opravdu pravdivé.



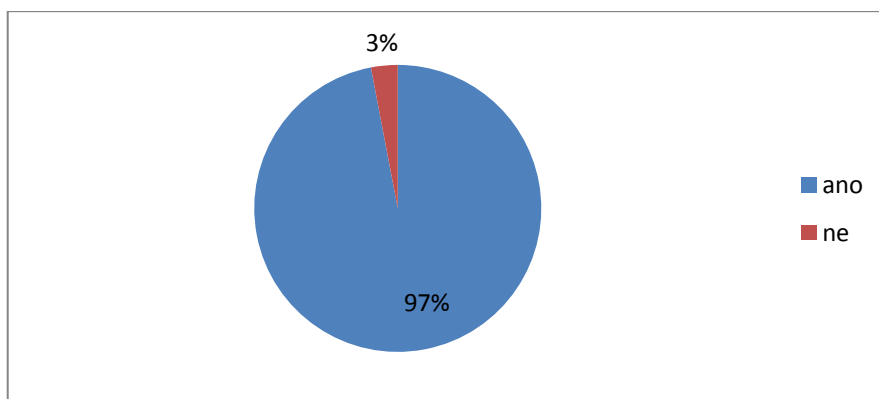
Otázka č. 11 **Když jste byli jako děti, četli Vám rodičem, vyprávěli vám pohádky, navštěvovali jste různé kulturní akce? Předáváte svoji zkušenost dálným dětem?**

- V další otázce jsem se zaměřila na to, zda i dnešním rodičům četli jejich rodiče, zda jim vyprávěli pohádky a do jaké míry je tato zkušenost ovlivnila. Z velké části výsledků je zřejmé a patrné, že zkušenosti z dětství předávají dál svým dětem. A i když zkušenosti neměli, přesto prostor ke knize dětem umožňují. Našli se i tací rodiče, kteří nepovažují za důležité pěstovat u dětí k literatuře jakýkoliv vztah.



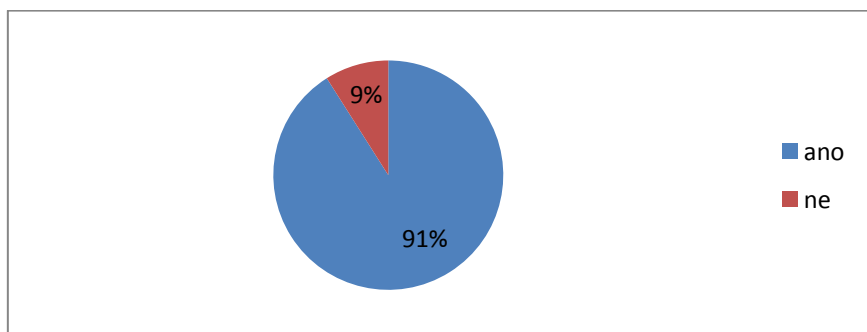
Otázka č. 12 **Myslíte, že předčtenářská výchova je pro dnešní děti důležitá?**

- Dnes žijeme v moderní době, kdy je kladen důraz na zvládnutí technických dovedností dětí a na četbu a literaturu se tak trochu zapomíná. Zajímalo mě proto, zda je pro rodiče předškolních dětí předčtenářská výchova důležitá. Téměř jednoznačná kladná odpověď mě opět velice mile překvapila.



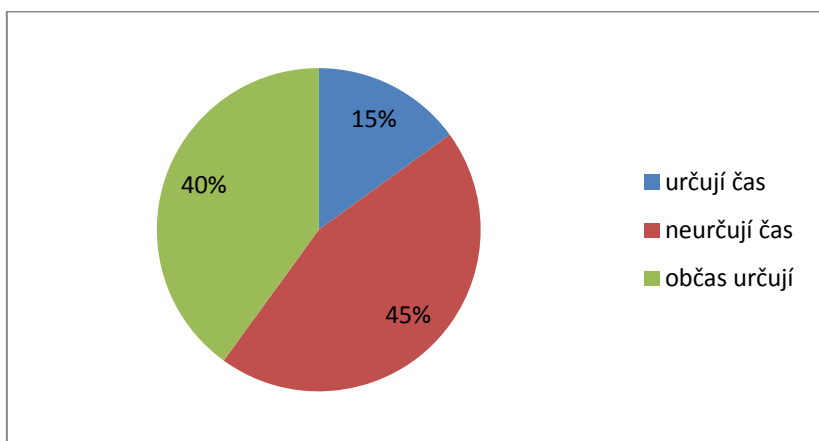
Otázka č. 13 **Vybíráte pořady, které Vaše děti sledují?**

- Sledování televize je nejčastěji spojováno s negativními vlivy. Proto se tato problematika stává tématem velmi diskutovaným. Některé televizní pořady nabízí dětem takové programy, které bychom jen těžko znázorňovali nebo popisovali. V tomto ohledu jsou televizní pořady pro děti přínosné. Ovšem mají i stinnou stránku. Tou je násilí, agrese, touha po bohatství. Bohužel dnes tyto pořady převládají a tím ovlivňují i vývoj dětského diváka. Rodiče by měli naučit své děti třídit nabídku televizních pořadů, aby z nich dostávaly jen to, co opravdu potřebují. Proto otázka na rodiče zněla, zda vybírají pro děti pořady. Z větší části odpověděli, že vybírají.



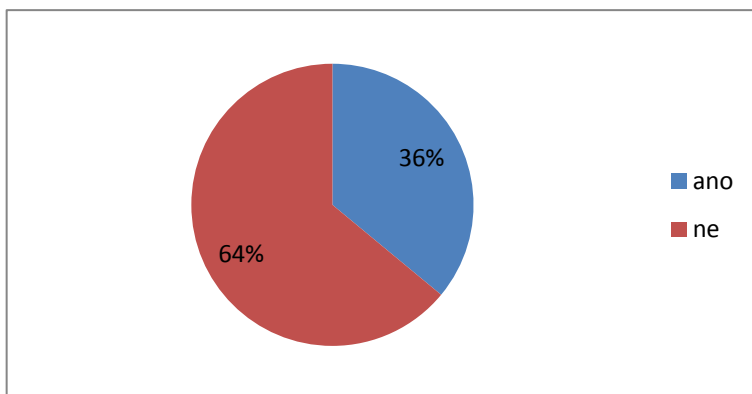
Otázka č. 14 **Regulujete čas, který smí Vaše děti trávit u televizní obrazovky?**

- Tato otázka úzce souvisí s předchozí. Výběr televizních pořadů je neméně důležitý stejně jako čas strávený před televizní obrazovkou. Proto další otázka zněla, zda rodiče vymezují čas, který smí děti trávit u televize. Předpokládala jsem, že z odpovědí jednoznačně vyplyne, že rodiče se ho snaží regulovat, ale výsledky byly překvapující. Téměř polovina respondentů odpověděla, že čas nijak nevymezují. Dokonce někteří z nich odpověděli, že dítě má televizi ve svém pokojíku a sledování televize si určují z velké části samy. Tahle odpověď byla pro mě šokující.



Otázka č. 15. **Myslíte, že sledování televize je pro děti něčím přínosné? A jak televizi jako mediální prostředek vnímají.**

- V této otázce mě zajímal skutečný názor rodičů. Většina rodičů se shodla na tom, že televize na ně působí jako prostředek k odreagování a k odpočinku. Vnímají ji jako zdroj informací, inspirací a nápadů. Někteří rodiče využívají televizi jako kulisu. To, zda je sledování televize pro děti přínosné, si myslí jen malá část dotazovaných.



3.3 Shrnutí výsledků výzkumu

Po vyhodnocení všech dat vyplývá, že o připravenost a o celkový zájem dětí ke čtení má většina dotazovaných rodičů. Svým přístupem se snaží děti k tomu nějakým způsobem vést. Zájem podporují například společným čtením a vypravováním pohádek, nákupem knih, v malé části i návštěvou knihoven, ale snaží se u dětí rozvíjet také zájem o kulturu. Z odpovědí většiny respondentů vyplynulo, že mezi nejoblíbenější patří návštěva kina.

Kulturní vnímání přispívá k celkovému rozhledu dítěte a podporuje jeho zájem o literaturu. To si uvědomuje většina rodičů i v dnešní technické době, kdy je třeba podávat ty nejlepší výkony.

To, jakou mají zkušenost s literaturou dotazovaní rodiče, souvisí i s předáváním vztahu k literatuře. Z dotazníku vyplynulo, že rodiče dětem čtou. Podle mého názoru je toho důvodem i to, že i jejich rodiče jim četli. I když si to mnozí neuvědomují, u dítěte tím rozvíjí zájem o čtení, kulturu, sociální vztahy, apod. U některých rodičů je vztah ke knihám natolik silný, že si pamatují svoji nejoblíbenější knihu z dětství. Někteří dokonce i uvedli, že ji mají dodnes doma.

Někteří rodiče si uvědomují, že sledování televize není pro děti obzvlášť velkým přínosem. Jak ale ze zpracovaných dat vyplývá, čas strávený před televizní obrazovkou nijak neregulují.

Závěrem bych mohla uvést, že po vypracování a vyhodnocení dat z dotazníku se potvrdila řada mých domněnek. A to v souvislosti s tím, zda rodiče dětem čtou či jejich postojem k médiím.

ZÁVĚR

Jedním z cílů, které jsem si stanovila na začátku mé bakalářské práce, je zodpovězení hlavní výzkumné otázky, jaké mohou být možnosti využití knih k rozvoji předčtenářské gramotnosti u předškolních dětí. V teoretické části jsem se snažila popsat terminologii dětského čtenářství a charakteristiku předškolního období v jednotlivých vývojových oblastech potřebných pro budoucí čtení. Dále jsem se snažila poukázat na to, jaký vliv na rozvoj dětského čtenářství mohou mít média, rodina a mateřská škola. V další kapitole teoretické části se zabývám charakteristikou literárních žánrů předčtenářského období. O pohádce jsem se rozepsala nejvíce, jelikož patří mezi nejdůležitější část dětské literatury.

Pohádkou se zabývám i v praktické části své bakalářské práce. V praktické části jsem se zaměřila na činnost zájmového kroužku Koblížek. Náplní a cílem bylo, aby se děti seznámily s dětskou literaturou. Aby poznaly knihu i z jiného pohledu než klasickou četbou nebo vyprávěním jak byly na to zvyklí a to pomocí dramatické, hudební a výtvarné činnosti. Již po několika setkáních se ukázalo, že tento způsob, jak přiblížit a nastínit dětem literaturu a knihy, byl úspěšný. Děti, nejen že si ke knihám vytvořily kladný vztah, ale zájem o knihy a četbu si přenesly i do každodenních běžných činností. Kniha se pro ně stala velkým společníkem. Začaly ji vnímat nejen jako zdroj zábavy, ale i jako zdroj informací. Velkým potěšením, odměnou a smyslností mé práce pro mě byl radostný a spontánní prožitek našich společných setkání a věčný usměv na dětské tváři.

V poslední části bakalářské práce se zabývám výzkumem, zda rodiče mají zájem o přípravu předškolních dítěte k předčtenářské výchově. Do jaké míry se podílejí na přípravě a jak nahlíží na vliv médií u předškolních dětí. K tomu mi posloužila dotazníková metoda. Z uvedených dat vyplynulo, že celá řada rodičů má o přípravu ke čtení svých dětí zájem, pravidelně jim čte, navštěvují s nimi kulturní akce a dbá na to, jaké televizní programy jejich děti sledují. Myslím si, že podle mého názoru některé odpovědi nebyly pravdivé. Někteří rodiče takto odpověděli z důvodu, aby bylo vidět, že o přípravu zájem mají, i když tomu tak není. Dále jsem zjistila, že rodiče, kterým četli i jejich rodiče k tomu vedou i své děti. To se mi opravdu potvrdilo. Jiný přístup ke knihám a k práci s nimi měly děti, které jsou k tomu svými rodiči vedeny a jinak k tomu přistupovaly děti, které jsou z rodiny, kde nemají ke knihám vztah.

Jak vyplývá z výše uvedených poznatků, je předčtenářská výchova nezbytná pro budoucí čtení knih, vzdělávání a následné budoucí pracovní uplatnění. Máme mnoho možností, jak čtení dětem přiblížit. Ovšem největší zásluhy na tom budou mít vždy rodiče.

Právě oni dávají dětem prostor ke čtení. Dítě v předškolním věku je velmi zvědavé a učenlivé. Jde jen o to, najít pro děti ten správný a vhodný přístup nebo pro ně zvolit jinou, mnohem přitažlivější formu práce. A to se nám v našem zájmovém kroužku podařilo. Bylo až neuvěřitelné, s jakým nadšením děti pracovaly a co všechno si zapamatovaly. Nenásilnou formou zjistily, že v knihách je ukryta nejen zábava, ale i krása a moudrost.

„Když jsou děti obklopeny knihami, najdou si k nim cestu samy.“

(Robert Merle)

RESUMÉ

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na možnosti využití knih u předškolních dětí. Jak vzbudit zájem o literaturu a později o samotné čtení.

Teoretická část popisuje terminologii dětské literatury a její význam pro rozvoj dítěte. Dále jak může rodinné prostředí, mateřská škola a média ovlivnit vztah dítěte k literatuře.

Praktická část je zaměřena na práci knihou u předškolních dětí. Jakým způsobem lze knihu využívat. Dále, zda rodiče mají zájem o přípravu předškolních dětí ke čtenářské výchově.

KLÍČOVÁ SLOVA

Předškolní dítě, dětská literatura, kniha

ABSTRACT

In my thesis I focused on the possibilities of books for preschool children. How to rise their interest in literature and later on the actual reading.

The theoretical part describes the terminology of children's literature and its importance for the development of the child. Furthermore, how can a family environment, kindergarten and media affect the child's relationship to the literature.

The practical part is focused on the work book for preschool children. How can it use the book. Furthermore, if parents are interested in preparing preschool children for reading education.

KEYWORDS:

Pre-school children, children's literature, book

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ:

BĚLINOVÁ, L. *Rok v mateřské škole*. 3. vyd. Praha: SPN, 1964

BRIERLEY, J. *7 prvních let života rozhoduje*. Praha: portál, 2000, ISBN 80 - 7178 – 484 - 2
GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Jak a co číst dětem v MŠ*. Portál, Praha 2011,

ISBN 978 – 80 – 7367 – 854 – 8

HOMOLOVÁ, K. *Čtenářská propedeutika*. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 2009.
ISBN 978 – 80 – 7368 – 657 -4

CHALOUPKA, O. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985

CHALOUPKA, O. *O literatuře pro děti*. Praha: Československý spisovatel, 1989

CHALOUPKA, O. *Rodina a počátky dětského čtenářství*, VICTORIA PUBLISCHING, a.s. Praha 1, 1995. ISBN 80-85865-40-8

CHALOUPKA, O. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: ČSS – Puls. 1982

KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Praha: Portál, 1996, ISBN 80-7178-115-0

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994, ISBN 80-7178-853-8

MERTIN, V, GILLNEROVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8

MOCNÁ, D., PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, Paseka 2004. ISBN 80-7185-669-X

NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Academia, Praha 1998.

ISBN 80-200-0628-1

ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Portál, 1995,

ISBN 80-7178-084-7

TRÁVNÍČEK, J. *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*.

Host, Brno 2008. ISBN 978-80-7294-270-1

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovní. Portál,

Praha 2003. ISBN 80-7178-772-8

VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie. Portál, Praha 2000.

ISBN 80-7178-308-0

Další prameny:

<http://kmen.uhk.cz/kmen/dvpp/clanky/gramostnosti.html>

<http://www.encyklopedie.vseved.cz/dětská+literatura>

<http://celeceskoctedetem.cz/cz/menu/9/rodicum/>

<http://www.rodina.cz/clanek3397.htm>

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2004, ISBN 80-87000-00-5

SEZNAM PŘÍLOH

Obrazová příloha č. 1.	Návštěva knihovny
Obrazová příloha č. 2.	Čtení se školáky
Obrazová příloha č. 3.	Pohádka O zvířátkách z džungle
Obrazová příloha č. 4.	Ukázka z Knihy pohádek
Obrazová příloha č. 5.	Náčiní a pomůcky
Obrazová příloha č. 6.	Dotazník

PŘÍLOHY

Příloha č. 1. Návštěva knihovny



Příloha č. 2. Čtení se školáky





Příloha č. 3. Pohádka o zvířátkách z džungle



Představení pohádky O zvířátkách z džungle



Příloha č. 4. Ukázka z Knihy pohádek

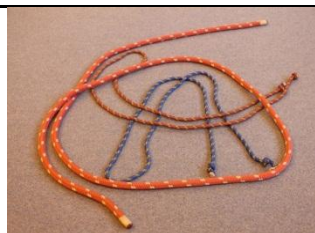


Obrázková příloha z Knihy pohádek – Pohádky z lesa Řáholce - Rumcajs

Příloha č. 5. Náčiní a pomůcky



destičky



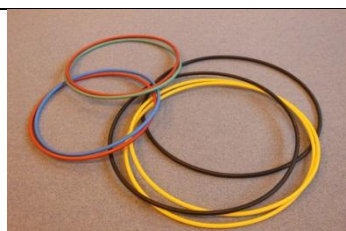
lana, švihadla



medicinbaly (= plné míče)



míčky, drátěnky, gumičky



obruče



rollstick



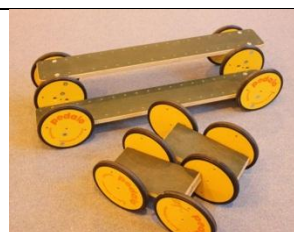
tyče (dřevěné, plastové, novinové)



balanční pomůcky



koberečky



Pedalo



„házečí“ pomůcky (kometky, raketky)



masážní ježci a podložky



pet lahve s vodou/pískem



reakční míč



skákadla



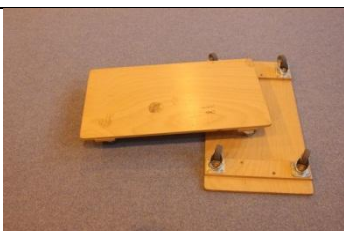
sáčky s pískem/rýží



švihadla



therabandy



vozičky



víčka od lahví

Příloha č. 6. Dotazník

Dotazník pro rodiče předškolních dětí v MŠ. Jsem studentkou 3. ročníku pedagogické fakulty v Plzni, obor Učitelství pro MŠ. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění dotazníku, který bude sloužit ke zpracování výzkumné části mé bakalářské práce na téma: Možnosti využití knih k rozvoji předčtenářské dovednosti. Vyplnění je zcela anonymní a dobrovolné. Děkuji za Váš čas.

1. Čtete **pravidelně x příležitostně**
.....
2. Co čtete? **jen knihy – jen noviny a časopisy – vše**
.....
3. Kdy jste se poprvé setkal s knihou?
.....
před 3. rokem – ve 3. letech – ve 4. letech – v 5. letech - později
4. Čtete svým dětem? **pravidelně – občas - NE**
.....
5. Co čtete svým dětem?
Klasické pohádky – říkadla – bajky o zvířatech – ostatní (časopisy)
.....
6. Vyprávíte dětem pohádky? **ANO x NE**
.....
7. Kupujete dětem knihy? **ANO x NE**
.....
8. Navštěvujete s dětmi knihovnu? **pravidelně – občas – vůbec ne**
.....
9. Jaké navštěvujete s dětmi kulturní akce?
loutkové divadlo – kino – výstavy – nenavštěvuji
.....
10. Povídate si s dětmi o tom, co viděly, zažily? **ANO x NE**
.....

11. Když jste byli jako děti, četli Vám rodiče, vyprávěli vám pohádky, navštěvovali jste různé kulturní akce? Předáváte svoji zkušenost dalším dětem?

Zkušenosti mám, proto je předávám – zkušenosti nemám, ale děti ke knihám vedu – nepovažuji za důležité

12. Myslíte, že předčtenářská výchova je pro dnešní děti důležitá?

ANO x NE

13. Vybíráte pořady, které Vaše děti sledují **ANO x NE**

14. Regulujete čas, který smí Vaše děti trávit u televizní obrazovky?

ANO x NE

15. Myslíte, že sledování televize je pro děti něčím přínosné? A jak televizi jako mediální prostředek vnímají **ANO x NE**